له فقر څخه د یوې خالې نړۍ ایجادول: ټولنیز کاروبار او د سرمایه داری نظام راتلونکۍ

GLOBAL URBAN DEVELOPMENT Volume 4 Issue 2 November 2008

نړیوال ښاری انکشاف، څلورم ټوک، دریمه ګڼه، نومبر، ۲۰۰۸

ډاکتر محمد یونس

2008 م

ترجمه: داکتر امیر محمد منصوری

کابل، ثور، ۱۴۰۱ هش،

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

له فقر څخه د یوې خالي نړۍ ایجادول: ټولنیز کاروبار او د سرمایه داری نظام راتلونکی

ډاکټر محمد یونس

مقدمه

دغه لیکنه د ډاکټر محمد یونس د *«له فقر څخه د یوې خالي نړۍ ایجادول: ټولنیز کاروبار او د سرمایه داری نظام راتلونکی* (۲۰۰۸ م) Creating a World Without Poverty: Social Business and the Future of Capitalism (2008) د مقالې مستقیمه ژباړه ده. د ډاکټر یونس دغه لیکنه لومړی ځل په ۲۰۰۸ م کال د *نړیوا ل ښاری انکشاف (علمی مجله)، څلورم ټوک، دریمه ګڼه، نومبر،* ۲۰۰۸ م *GLOBAL URBAN DEVELOPMENT Volume 4 Issue 2 November 2008* کې نشر شوي وه چې وروسته بیا د هغه په همدغه عنوان د کتاب په لومړي فصل کې هم راوړل شوه.

دغه موجوده مقاله په واقعیت کې د ډاکټر یونس د «ټولنیز کاروبار» د تصور فلسفي او نظري مبادي توضیح کوي، نو ځکه مې ښه و بلله چې د کتاب دغه فصل وژباړل شي. پدې ترتیب سره هیله کیږي چې دغه لیکنه له یوې خوا دفقر اړوند د بشری ستونځو هغه عوامل او ریښې چې د سرمایه داری نظام په ماهیت کې تر سترګو کیږي ، یو څه توضیح کړي، او له بلې خوا به د ډاکټر یونس د «ټولنیز کاروبار» د تصور نظري مبادي او ماهیت د سرمایه داري نظام سره د مقارینې له لارې بیان شي.

د ډاکټر یونس له نظره سرمایه داري نظام په ماهیت کې د «اعظمې ګټې» په ترلاسه کولو بنا شوی وي، او پدې ترتیب سره د بشري ستونځو د حل په ځای د ډیرو نورو بشري ناورینونو سبب ګرځیدلای شي. له بلي خوا، البته د ډاکټر یونس له نظره، د «ټولنیز کاروبار» تصور د سرمایه داری نظام یو بدیل کیدای شي چې د بشري ستونځو د حل لپاره په مؤثر ډول کار وکړي. ټولنیز کاروبار هم د آزاد بازار د معمول شکل په شان د عرضې او تقاضا د اصل له مخې تنظیمیږي، خو ګټه یې بیا د پانګه وال نه بلکې د وړو متصدیانو وي- پانګه اچوونکي هم پخپله د ټولنې غریب قشر وي، خو د ګرامین بانک په شان نهاد یا افراد د کاروبار لپاره لازمې پانګه د قرضې په توګه ورکوي.

د ډاکټر یونس له نظره په کاروبارونو کې د ټولنیز مسؤلیت د زیاتوالی او ټولنیزو ښیګڼو ته د توجه کولو له لارې به د سرمایه داري نظام منفی جانبی عوارض، چې تر ډیره د «اعظمی ګټې) د تر لاسه کولو له تصور څخه سرچینه اخلی، را کمه شی. د ټولنیز کاروبار له تصور سره سم، به هر انسان، که غریب هم وي، د کاروبار وړتیا لري، خو د کاوربار د پیلولو او پر مخ بیولو لپاره هغه لازم عناصر (سرمایه او واک) نلري، چې دا بیا د ټولنیر کاروبار د تصور له لارې لاسته راتلای شي.د ګرامین بانک د ایجاد اساسي هدف په بنګله دیش کې غریبانو ته بې له تضمین څخه د وړو قرضو اسانتیا برابرول او هغوی وړو کاروبارونو ته هڅول وو. پدې ترتیب سره به واړه متشبثین د کاروبار د ایجادولو وړتیا پیداکړي.

دغه مفکورې او تجربې کیدای شي زموږ په هیواد کې هم د استفادې وړ شي اوهیله ده چې ځوان متشبثین او متقي متمویل اشخاص به یو څه ځینی زده کړای شي. لیکنه د هر چا لپاره ، خو په خاصه د کاروباري لوستونکو او د پوهنتونی علومو په نهادونو کې د استفادي لپاره توصیه کیږي.

والله علی مانقول و کیل

منصوری

(c) ketabton.com: The Digital Library

د داکتر محمد یونس لنډه پیژندنه

محمد یونس په بنګله دیش کې د ګرامین بانک (د کلیو بانک) موسس دی . دغه بانک په ۲۰۰٦ م کالی کې ۴،۷ میلیونه وړو قرضه اخیستونکو ته ٦،۳۸ میلیارد ډالر قرضه ورکړي وه. دقرضو د بیرته تر لاسه کولو لپاره، ګرامین بانک د (د پیوستون ګروپونه) له سیستم څخه کار اخیست. دغه غیر رسمی کوچني ګروپونه له یو بل سره په ګډه له بانک څخه د قرض اخیستو درخواست کوي او د پیوستون د ګروپ هر غړی د ګروپ د نورو غړو د ضامین په توګه عمل کوي. پدې ترتیب سره له فقر څخه د نجات او اقتصادي پرمختګ لپاره دوی د یو بل د هڅو ملاتړ کوي.

داکتر محمد یونس یو بنګله دیشئ د ټولنیز کار ایجادونکئ، بانکدار، اقتصاددان او مدنی فعال وو. داکتر محمد یونس ته د ګرامین بانک (د کلیو بانک) د تاسیس او کوچنیو پانګه اچونو او د قرضو اخیستنو په اړه د نوښتګرو کارونو له امله په ۲۰۰٦ م کال د نوبل جایزه ورکړل شوی وه. د ګرامین بانک د قرضه اخیستو د نوښتونو له برکته د بانکونو له خوا د قرض ورکولو دغه سیستم پخپله د ټولني په هغه غریب قشر پوری تعلق پیدا کړ چې په پخوا کې د مروجو بانکي قرضه اخیستو څخه محروم وو. داکتر یونس او ګرامین بانک ته دغه د نوبل جایزه د « د کوچنیو قرضو د اعتبار له برکته د ټو لني د غریب قشر د ټولنیزو او اقتصادي پراختیاوو او پرمختګ په لاره کې د ددوی د هڅو» له امله ورکړل شوی وه.

محمد یونس او ګرامین بانک ته د سولی د نوبل د جایزی په مراسمو کې د ناروی هیواد د نوبل کمیټې ډاګیزه کړه چې « پایدار سوله تر هغو نشي تر لاسه کیدای تر څو چې د ټولني ټول وګړي له فقر څخه د خلاصون یوه لاره و نه مومي».

کمیټي زیاته کړه چې « یونس او ګرامین بانک دا وښوده چې حتی د غریبانو هغه ډیر غریبان یي هم کولای شي د خپل پرمختګ لپاره هڅي وکړي». محمد یونس ته د نوبل د سولی په جایزې برسیره نوري متعددې جایزې هم ورکړل شوي دي؛ مثلا: په ۲۰۱۰ م کال کې د پنوسلوانیا د پوهنتون لخوا محمد یونس په تیرو ۲۵ کلونو کې د نړی د ۲۵ ډیر اغیزمنو افرادو له جملي څخه بلل شوی وو.

ډاکتر یونس د یوه بل ډیر لوستل شوي مشهور کتاب مؤلف هم ده: د غریبانو بانک: «واړه قرضونه او د نړیوال فقر په ضد مجادله Banker of the Poor: Micro- Lending and the Battle Against World Poverty

د ۲۰۱۱ م کال د فبروري په میاشت کې محمد یونس له څو نورو سره په ګډه د « ټولنیز کسب اوکار- د یونس نړیوال نوښتګر عمل » بنیاد کینښوود. د ډاکتر یونس دغه بنیاد په ټوله نړی کې د ټولنیزو معضلو د حل لپاره ټولنیز کسب او کار ایجاد او هغه ته یې توسعه ورکوله. سربیره پردې دغه بنیاد «د بشری نوي پانګې په اړه د یونس د لید لوری د تحقق او کارونې» نړیوالی اداري اجرائیه غړی په توګه د ودې په حال کې هیوادونو کې د ټولنیزو کاروبارونو د توسعې لپاره هم آسنتیاوې برابروي او د ودې په حال کې هیوادونو کې دولتونو، شرکتونو، نهادونو او غیر دولتي سازمانونو ته مشاورتی خدمتونه تهیه او وړاندي کوي.

ډاکتر یونس د چیټاګنګ په پوهنتون کې د اقتصاد استاد هم وو خو په ۲۰۱۲ م کال د ګلاسکو د پوهنتون ریس وګمارل شو چې تر ۲۰۱۸ م کار پوري یې هغهدنده تر سره کوله. محمد یونس د ګرامین بانک موسس او مدیره هیئت غړی وو خو د ۲۰۱۱ م کال د مارچ په میاشت کی د بنګله دیش حکومت نوموړی د تخلفاتو او د عمر د زیاتوالي په وجه له دغو وظایفو څخه برطرف کړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱. یو نوی ډول کاروبار

په ۱۹۹۱ م کال کې د شوروی اتحاد تر پاشل کیدو وروسته د آزاد بازار[1] تصور د نړۍ په مخ خپور شو. د آزاد بازار اقتصاد په چین، جنوبی اسیا، د جنوبی امریکا په ډیره برخه، غربی اروپا او حتی په پخواني شوروي اتحاد کې خپلې ریښې وغځولې. ډیر داسې شیان شته چې آزاد بازار یې په ډیره عالي توګه تر سره کوي. که هغو ملتونو ته چې د سرمایه داري نظام اوږده مخینه لري، لکه غربی اروپا او شمالي امریکا، وکتل شي، نو د آبادی ډیرشواهد پکې لیدل کیږي. همداراز هلته موږ د تکنالوژیکي نوښتونو، ساینسی اکتشافاتو، او په تعلیمی او ټولنیزو برخوکې زیات پرمختګونه وینو. دري سوه کاله پخوا د معاصر سرمایه داري نظام رامنځته کیدو دا ممکنه کړه چې نړۍ پدې موده کې داسی پرمختګ تجربه کړی، چې هیڅکله یې پخوا نه و لیدلی. خو له دغو بریالیتوبونو سره سره، د شوروی اتحاد تر پاشل کیدو را هیسې، چې یو نسل تیرشوی، د ناامیدي یو احساس را منځته کیدونکی ده (په سرمایه داری نظام د بې باوري احساس راټوکیدونکئ ده).

دا باور موجود ده چې سرمایه داري نظام بریالی دی. دکاروبار وده جریان لري، نړیوال تجارت په تیزۍ سره پراخیږي، کثیرالملیتی تصدي ګانې د پرمختلونکو ملتونو او په پخواني شوروي اتحاد پورې تړلیو هیوادونو په بازارونو کې خپریږی او تکنالوژیکی پرمختګ په مضاعف ډول خپلې ودې ته دوام ورکوي. خو هر څوک لدې سوکالۍ څخه برخمن ندي چې د نړیوالي آبادۍ ویش یې داسی توضیح کوي: د نړۍد عایداتو (درآمد) ۹۴ فیصده د نړۍ د نفوس ۴۰ فیصده افرادو ته ورځي، او د نړۍ پاته ٦۰ فیصده نفوس د نړۍ د عایداتو یوازي ٦ فیصده تر لاسه کوي. د نړۍ نیمایي نفوس د ورځې په له دوو کمو ډالرو ګذاره کوي او تر یو بیلیون پورې انسانان بیا تر یوه ډالر هم کم عاید لري.

د نړۍ پر مخ غربت او فقر په مساوي توګه ندی تقسیم شوی: د مځکې پر مخ ځیني خاصې سیمې بیا د دغو پرمختګونو تر ټولو بدې اغیزې ګالي. د افریقا نیمه صحرایي سیمې، جنوبي اسیا او د لاتین امریکا سلګونه میلیونه غریب وګړي له لوږې سره لاس او ګریوان دي. داسی دوراني آفتونه، لکه د ۲۰۰۴ کال څونامي چې د هند د بحر ځینې سیمې یې په کنډوالو بدلې کړي، په دوامداره توګه سلګونه میلیونه غریب خلک وژني. د نړۍ د شمال او جنوب یعنی د نړۍ د آبادو او متباقي وګړو تر منځ فاصله نوره هم زیاته شوې ده.

یو شمیر هیوادونو چې پدې اخرو دریو لسیزو کې یې له اقتصادي پرمختګ څخه خوند اخیستی بیا د دې پرمختګ لوړ قیمت هم پری کړی دی . چین چې په ۱۹۷۰ ومو لسیزو کې یې اقتصادي اصلاحات په هیواد کې معرفي کړل یوه سریع اقتصادي وده تجربه کړه چې د نړیوال بانک د معلوماتو په بنیاد ۴۰۰ میلونه چینایی وګړي له غربت څخه وژغورل شول. (د دې په نتیجه کی اوس د نړی د فقیر نفوس تر ټولو لوی شمیر په هند کې دي ، سره لدې چې د چین نفوس وربانډی زیات دی).

---

[1]. آزاد بازار (Free market) د «عرضې او تقاضا» په تصور بنا یو اقتصادي نظام ده چې د دولت کنترول پکې ډیر کم او یا هیڅ وي. برعکس یې کنترول شوی یا پلان شوی اقتصاد (Planned or controlled economy) یا اقتصادي نظام ده چیري چې دولت د تولید منابع په اختیار کې لری او د آبادۍ د ویش او د اجناسو او خدماتو قیم او د مزدورانو مزد تعینوي. د آزاد بازار او سرمایه داري نظام (Capitalism) اصطلاحات معمولا د یو او بل په مفهوم استعمالیږي خو یو څه تفاوت سره لري. که څه هم په آزاد بازار او سرمایه داري نظامونو کې عرضه او تقاضا اصل دی، چې د اجناسو د تولید او خدماتو د قیمتونو د تعیین لپاره اساس وي. سرمایه داري اقتصادي نظام د سرمایي د ایجاد او د تولیدي عواملو او د هغوی د ملکیت په مسئله باندې تمرکز لري، خو د آزاد بازار اقتصاد بیا د آبادی یا داجناسو او خدماتو په تبادله باندي تمرکز لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو دغو ټولو پرمختګونو بیا یو شمیر بدې ټولنیزې ستونځې را منځته کړي دي. د اقتصادي ودې په لور په بیړه کې چینایی حاکمانو دې ته وکتل چې کمپنیو یې د سیمي اوبه او هوا ککړه کړه. برسیره پر دې د پرمختګ سره سره بیا هم د مالدار او غیر مالدار (آباد او غریب) تر منځ ویښ او فاصله زیاتیږي. د تخنیکی شاخیصونو ، مثلا د جینی ضریب[2] Gini Coefficient د محاسبو پر اساس د عایداتو (درآمد) تفاوت په چین کې د هند په نسبت په خراب حالت کې ده.

حتی د امریکا په متحده آیالاتو کې، چې د نړۍ د ډیر آباد هیواد په توګه شهرت لري، هم ټولنیز پرمختګ مایوسونکی دی. له دولسیزو ورو پرمختګ وروسته په اخرو کلونو کې د هغو کسانو شمیر چې په غربت کې ژوند تیروي زیات شو. تقریبا ۴۷ میلیونه خلک (چې د امریکا د نفوس تقریبا شپږمه برخه جوړوي) روغتیایی بیمې نلري او اولیه روغتیایي خدماتو ته د لاسرسي په اړه له ستونځو سره مخ دي. د ساړه جنګ[3] ترختمیدو وروسته ډیرو فکر کاوو چې دفاعي مصارف به کم او روغتیایي او تعلیمی ټولنیز پروګرامونه به زیات شي. خو د ۲۰۰۱ کال دسپتمبر تر پیښې وروسته د امریکا متحده آیالاتو حکومت په نظامي او آمینیتي فعالیتونو تمرکز زیات کړ او غریب وګړي یې له نظره وغورزول.

دغه نړیوال مسایل بې توجه هم پاته نشول.د نوي زریزې په پیلیدو سره ټوله نړۍ منسجمه شوه تر څو دغه مسایل په نظر کې ونیول شي. په ۲۰۰۰ م کال د نړۍ مشران په ملګروملتونو کې سره راټول شول او د نورو اهدافو تر څنګ یې دا وپتیله چې تر ۲۰۱۵ کابل پورې به د نړۍ د فقر کچه نیمایي ته را کښته کړي (د ۲۰۰۰ وم کال په نسبت). خو د نیمایی وخت په تیریدو سره (په ۲۰۰۸ کال) کې د دغه هدف نتایج مایوسونکې دي او اکثر ناظرین باورمند دي چې د زریزی دغه هدف به پوره نشي. (د داکتر محمد یونس – د مقالی لیکوال - په باور: بنګله دیش تر یوه حده دغه هدف ته نژدی کیدونکی دی – هیله ده چې په بنګله دیش کې به د فقر کچه په ۲۰۱۵ کال کې نیمایی ته را کښته شوي وي).

څه شی غلط دي؟ پداسی نړۍ کې چې د آزادې تصدۍ ایدیالوژۍ یو ریښتنی سیال نلري، نو د ډیرو خلکو لپاره آزاد بازار ولې ناکام شو؟ پداسي حال کې چې یو شمیر ملتونه د ډیرې سوکالۍ او آبادۍ په لور روان دي، ولې ډیر نور بیا شاته پاته شول؟

دلیل یې ساده ده: نا فلتر شوي بازارونه د دوی په موجوده شکل سره د دې لپاره ندي چې ټولنیزې ستونځې را کمې کړي، بلکې غالبا به فقر ، مرضونه، ککړتیا، فساد، جرمونه او د مساوات نشتوالی (تفاوتونه) لانور هم ورسره ډیرشي.

---

[2] د جینی ضریب یا د جینی ممیز د و لسونو په سطحه د درآمد (عایداتو) ویش بیانوي. دغه تصور په ۱۹۱۲ م کال د ایتالیایی احصائیه پوه Corrado Gini له خوا را منځته شو چې معمولا د اقتصادي غیرمساوات یو مقیاس بلل کیږي. دغه ضریب د درآمد (عاید) یا په بل عبارت د نفوس پر سر د آبادي ویش اندازه کوي او د (صفر) او (یوه) تر منځ قیمت اخلي.د دغه ضریب صفر قیمت د نفوسو تر منځ د عایداتو بشپړ مساوي او یو د هغو بشپړ غیر مساوی حالت بیانوي. د دغه ضریب د (یو) قیمت (د عاید بشپړ غیر مساوت) دا معنی لری چې په یوه ټولنه کې یوازې یو کس ټول عاید ترلاسه کوي او نور ټول بیا صفر عاید لري.

[3] سوړ جنګ (Cold war) د امریکا او شوروی اتحاد او د دوی د متحدانو تر منځ یو دوامداره کشکمش او تقابل وو. دغه نوم لومړي ځل تر دوهم نړیوال جنګ وروسته په ۱۹۴۵ م کال کې د Georg Ovel په یوه لیکلي مقاله کې ذکر شوی وو. سوړ جنګ د دغو دوو قطبونو تر منځ په سیاسي، اقتصادي او تبلیغاتی او تر یوه محدوده حده په تسلیحاتي جبهو کې یو ډول سیالي او تقابل وو. د شوروي تر ړنګیدا وروسته د ساړه جنګ تصور هم هیر شو او یو قطبي نړۍ را منځته شوه چې امریکا پکې یکه تازه ښکاریده. داسي ښکاري چې پدې اخرو کې د ناتو د دوامداره پراختیا او د روسیی انزوا او دوامداره تحقیر د یو ډول نوي ساړه جنګ بنه را منځته کوي. په سوریه او تر یوه حده په لیبیا کی د امریکا او متحدانو (ناتو) او اوسنۍ روسیي مخامخ کیدل او په اوکراین کې روانه جګړه د یو بل ډول ساړه یا «نیمه تاوده»؛ جنګ نښې بیانوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه (د مقالی لیکوال) د نړیوالی[4] نظریه تایدوم – آزاد بازار باید د هیوادونو له حدودو څخه د باندی توسعه پیداکړي، د ملتونو تر منځ تجارت اجازه ولري، او د سرمایو جریان (انتقال) او دولتونه باید بین المللی کمپنیو ته د تجارت او کاروبار اسانتیاوو چمتو کولو ته علاقمند وي، او د مالیی مناسب قوانین او اسانتیاوی ورکړي. نړیوالی (نړیوالتوب) د کاروبار د یوه عمومی اصل په حیث غریبو خلکو ته د نورو بدیلونو په نسبت ډیره ګټه رسولای شي. خو د یوه صحیح نظارت او لاربښود د نه موجودیت په صورت کې نړیوالي یو لوی باالقوه ضرر هم کیدای شي.

نړیوال تجارت د یوه سل لینه لوی جرنیلی سړک په شان ده چې پر مځکه باندې ډیرې ترافیکی څلور لارې او یو پربل باندی د تیریدو مواقع لري. که په دغسي یوه لوی سړک ترافیکی اشارې، د سرعتونو د کنترول نښې، د وزن او جګوالي محدودیتونه او یا د سړکونو نښې نه وي، نو د مځکې مخ به د لویو قدرتمندو اقتصادونو لوی ټرکونه ونیسي. واړه موټرونه – د یوه بزګر داکسن موټر، یا د بنګله دیش د غوایانو ګاډی او یا بایسکلي کراچی به له دغسې لوی سرک څخه ایستل کیږي.

د دې لپاره چې د «دوه طرفه ګټلو – دوه طرفه برد» نړیوالتوب ولرو، موږ باید عادلانه ترافیکي قوانین، ترافیکي اشارې او ترافیکي پولیس ولرو. دا اصل چې « هر څه د پیاوړي دي» بیا باید په داسی اصل تعویض شي چې دا تضمین کړي چې غریب ترین هم پدې جرنیلي سرک باندی لار لري. که داسي نه وي، نو بیا به نړیوال آزاد بازار د اقتصادې امپریالیزم په کنترول کې راځي.

په عین حال کې محلي، ساحوي او ملي بازارونه هم مناسبو مقررو او کنترول ته اړتیا لري تر څو د غریبو خلکو ګټې خوندي کړي. د د غسی کنترول د نه موجودیت په صورت کې به مستعد (آباد خلک) په آسانی سره حالات د خپلې ګټې په خوا ورکاږه کړي.

په ورځني ژوند کې د نامحدوده یو لینه سرمایه داری منفی اغیزې هرچیري لیدل کیږي- مثلا هغه نړیوالې تصدی چې فابریکي د نړی په غریبو هیوادونو کې تاسیسوی، چیری چې ارزانبیه مزدوران (د ماشومانو په شمول) په اسانی استثمار کیدای شی، تر څو د دوی ګټه زیاته شي؛ هغه کمپنی چې د خپلو پیسو د سپما لپاره د هوا، خاورې او اوبو د ککړتیا عامل ګرزي؛ یا هم د اعلاناتو کمپنی ګانی چې د مضرو یا غیر ضروري محصولاتو د پلورلو لپاره د بازار موندني غولونکونکي نشرات کوي.

په نورو برسیره،موږ وینو چې د اقتصاد ټول سکتور د بشر غریب قشر،چې د نړی نیمایی نفوس جوړوي، له پامه غورزولي دي. په اقتصادي سکتور کې د نړیوال تجارت تمرکز په خلکو باندی د داسي لوکسو موادو خرڅلاو وي چې د دوی په کار نه وي، خو د کمپنیو ګټه پکې ډیره وي.

زه په آزاد بازار باندې د ټولو لپاره د آزادي د یوه الهام اخیستونکي منبع به حیث باور لرم ، نه د یوه وړوکي ممتاز قشر د انحطاط د مهندسی د وسیلې په حیث. د نړی آبادو هیوادونو په شمالي امریکا، اروپا او د اسیا په یوه برخه کې د نوښتګرو انرژیو، موثریت او د تحرک له قدرت څخه، چې د آزاد بازار تولید او محصول دي ، ډیره زیاته ګټه ترلاسه کړه. ما خپل ژوند دې ته وقف کړ چې د آزاد بازار عین دغه ډول ګټې د نړی ډیرو هیرو شویو پرګنو ته راوړم – یعنی هغو ډیرو غریبو بشري کتلو ته کوم چې د بازار په اړه د اقتصاد پوهانو او کاروباریانو په خبرو کې کوم خاص عامل نه بلل کیږي.

---

[4]. نړیوالي Globalization هغه پروسه ده چې له مخي یې تجارت او کاوبارونه او نور سازمانونونه (د تعلیمی، فرهنګي، سیاسی او بشری سازمانونو په شمول) په نړیواله سطحه اغیزو ته پراختیا ورکوي او یا په نړیواله پیمانه عمل کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما تجربو دا ښوووده چې آزاد بازار لکه څنګه چې قوي اوګټور ده، کیدای شي داسي مسایلو ته لکه نړیوال فقر او د محیط تنزل (خرابوالي) ته ځواب ویونکی شي، خو هغه وخت چې یوازې او په بیرحمانه توګه د هغه د مستعدترینو (مالدارترینو) واکدارانو (سهم لرونکو) مالي اهداف/ګټې پوره کړي.

آیا دولت یو ځواب ده؟

ډیر خلک داسې فرضوي چې آزادبازار ټولنیزې ستونځې نشي حل کولای، خو حکومتونه یې کولای شي. لکه څنګه چې شخصي سکتور د ځاني منافعو لپاره وقف شوی وي، نو داسي انګیرل کیږي چې حکومتونه به د ټولنو د ګټو نمایندګي کوي. له دغه ځایه څخه دا باور لرل منطقي ښکاري چې لوی پیمانه ټولنیز مشکلات باید د حکومت د صلاحیتونو په محوطه کې وي.

حکومت کیدای شي پدې کې مرسته وکړي چې زموږ لپاره مطلوبه یوه نړۍ، چې موږ پکې ژوند کول غواړو، جوړه کړي. یو شمیر داسي وظایف دي چې د افرادو یا خصوصي بنسټونو په لاس نشي تنظیمیدای – مثلا ملی دفاع، یو مرکزی بانک چې د اسعارو وړاندي کول او بانکي کاروبار تنظیموي، ، ملی تعلیمی نظام، ملی روغتیایي خدمات تر څو ټولو ته د روغتیایی خدماتو د رسد اطمنان حاصل شي او د عامه آفاتو اغیزې کمې کړای شي. دا هم مهمه ده چې حکومت د مقررو د وضع کولو له لاري پانګه اچونه کنترول او محدوده کړي – لکه ترافیکی قوانین.که څه هم په نړیوال اقتصاد کې د نړیوالې اړوند مقررې او قوانین لاتر اوسه هم د بحث موضوع ده او یو بین المللی اقتصادي نظم باید بشپړ را پیدا شي، اما ډیر حکومتونه په ملي او محلي سطحو د آزاد بازار ښه مراقبت کوي. دغه خبره تر ډیره په ریښتینو صنعتي هیوادونو کې ډیره ربښتیا ده چیرې چې سرمایه داري نظام اوږده تاریخي مخینه لري او دموکراتیکو حکومتونو هلته په تدریجي توګه د آزاد بازار د تنظیمولو مناسب مقررات او سیستمونه پیاده کړي دي.

په دغسي مواردو کې (مالي) ترافیکي قوانین د آزاد بازار څخه د نظارت له لاري د غذا او دواګانو کاروبار تنظیموي او د مشتریانو د غلطولو مخنیوی کوي، مثلا د خطرناکو او مضرو محصولاتو خرڅلاو، د دروغجنو اعلاناتو خپرول، د قراردادونو څخه کوږوالی او د چاپیریال د ککړتیا پر خلاف قوانین. دغه قوانین د معلوماتو/ارقامو چوکاټ ایجاد او تنظیموی چې د هغه په حدودو کې کاروبار او کاروباری اجرات تر سره کیږي- مثلا د اسعارو د ذخایرو اجراآت، د شرکتونو د مالی چارو معلومات افشا او خپرول، او د محاسبو او کنترول معیاری کړني. دغه مقررې او قوانین دا تضمینوي چې کاروبارونه په مناسبه سطحه پرمخ بیول کیږي.

د کاروبارونو لپاه ترافیکی قوانین بی عیبه او کامل هم نه وي او همیشه په ښه توګه نه اعمالیږي او پدې توګه د قوانینو له موجودیت سره سره ځینې شرکتونه بیا هم مشتریان غولوي، چاپیریال ککړوي او پانګه اچوونکي هم غولوي. دغه ډول ستونځې په خاصه توګه په پرمختلونکو هیوادونو کې ډیرې درنې او جدي وي، چیرې چې حکومتونه یې ضعیف او اداري یې فاسدې وي. په پرمختللیو هیوادونو کې حکومتونه معمولا د چارو د تنظیم وظایف په ښه توګه تر سره کوي، که څه هم د۱۹۸۰ یمی لسیزی را پدیخوا محافظه کار سیاستمداران[5] هڅې کوي او له هر ممکن فرصت

[5]. په غربي سیاسی قاموس کې د محافظه کار او دموکرات دوه اصطلاح ګاني دي. د محافظه کار اصطلاح هغه سیاسی لید لوري ته راجع کیږی چې د پخوانی عرف (که حکومتی نظام وی یا اجتماعي ، اقتصادي یا بل څه) باندي ټینګار لري او د مودرن (عصری کیدو) سره مخالفت ښیي. په مجموع کې محافظه کاران په ټولنیزو امورو، په خاصه اقتصادي چارو کې د دولت په کم او د آزاد بازار په لوی رول باندي تاکید کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

 څخه یې ګټه اخیستې چې د حکومتونو د تنظیم امور له نظره وغورزول شي. بیا هم حتی د کاروباري امورو یو ډېر اعلی حکومتي نظارت او کنترول سیستم هم یوازی بس نه وي چې د جدي او درنو ټولنیزو مسایلو حل کول خو لا پریږده چې حتی ور سره د مقابلې کولو تضمین وکړي. د نظم او کنترول حکومتي سیستمونه د کاروبارونو په لارو چارو اغیزې لرلای شي، خو هغو ساحو ته چې کاروبارونه یې له پامه غورزوی، رسیدګی نشي کولای. تجارت او کاروبارونه د مسایلو په حلولو نشي مامور کیدای او یو ډول محرکاتو ته اړتیا لري تر څو دا کا رکول وغواړي.

کاروباری ترافیکی قوانین په نړیوالو اقتصادي لویو لارو (جرنلی سرکونو) د وړو موټرونو او لاریو او حتی ریکشاګانو لپاره هم د تګ راتګ ځای ځایګی برابرولای شي. خو د میلیونونو هغو خلکو په هکله چې حتی د عادي عراده جاتو مالکان هم نه وي، څه وشي؟ په میلیونونو هغه ښځې، او ماشومان به څه کوي ، چې د دوی بنیادي بشري اړتیاوې لا هم بې ځوابه پاته دي ؟ څنګه وکولای شو چې د نړۍ نیمایي نفوس چې د ودې په ټیټه سطحه کې دي، د دې وړتیا او قابلیتونه تر لاسه کړي تر څو دوی هم د نړیوال اقتصادي څرخ روان جریان ته را پورته شي او پدې ترتیب د آزاد بازار په اقتصاد کې سیالي وکړای شي؟ اقتصادي تمځایي اشارې او ترافیکي پولیس دغه کار نشي ترسره کولای.

حکومتونو د تاریخ په اوږدو کې هڅې کړي دي چې د دغه ټولنیزو مسایلو حلولو ته لاره پیداکړي. په منځنیو پیړیو[6] کې انګلستان ضعیف قوانین لرل چې نه یې شو کولای د هغو خلکو مرسته وکړي چې په بله لاره یې نشو کولای. معاصر حکومتونه داسې پروګرامونه لري چې ټولنیزو مسایلو ته رسیدګي کړای شي، مثلا حکومتونه ډاکټران، نرسان، معلمان، ساینس پوهان، ټولنیز کارکوونکي او څیړونکي استخداموي تر څو د بی وسه وګړو ملاتړ وکړي.

په ځینو هیوادونو کې حکومتي ایجنسیانې د فقر په له منځه وړلو، ناروغیو او نورو ټولنیزو مصایبو په کمولو کې تر نیمي لارې رسیدلي دي. بنګله دیش یو له دغسي هیوادونو څخه ده چې د نړۍ یو له پر نفوسه منطقو څخه شمیرل کیږي چې ۱۴۵ میلیونه وګړي یې د امریکا د ویسکونسن د ایالت په برابر ساحه[7] کې اوسیږي. که په بله ژبه وو‌ایو چې که د ټولې نړۍ نفوس د امریکا په متحده آیالاتو کې سره را ټول کړو نو د نفوسو تکاثف میزان به یې د بنګله دیش د (هغه وخت) نفوس د تکاثف تر میزان لږ کم وي. لدې سره سره بیا هم بنګله دیش د نفوس د فشار د کچې په را کمولو کې ښه پرمختګ کړی دی. په اخرو دریو لسیزو کې د مور په سر د اولادونو په میزان کې د پام وړ کمی راوستل شوی او دغه تمایل لا روان دی. (په ۱۹۷۵ م کال کی د مور په سر ٦٫٣ خو په ۱۹۹۹ م کې بیا دغه میزان ۳٫۳ ته راټیټ شو). دغه جالب او د توجه وړ ښه والی تر ډیره حده د حکومت د هڅو له برکته را منځته شو چې د هیواد په سطحه د روغتیایي کلینیکونو له لارې د ولادتونو تر منځ د واټن د مراعات لپاره لازم محصولات ویشل ، معلومات خپرول او روغتیایي خدمات وړاندې کول پکې شامل وو. د فقر په پرمختګ او د فقر په تخفیف او کمښت کې غیردولتي موسساتو او همداراز د ګرامین بانک هڅو هم مهم رول ولوباوه.

حکومتونه د ټولنیزو مسایلو د حل په اړه ډیر څه کولای شي. حکومت لویه اداره وي او د دې قدرت لری چې د ټولنو هر ګوټ ته ورسیږی او د مالیاتو له لارې ډیر منابع بسیج او را ټول کړي. د غربیو هیوادونو حکومتونه هم د نړیوالو مرستو له صندوق څخه اعانې او کم سوده یا بې سوده پورونه تر لاسه کولای شي. نو دا آسانه ښکاري چې ټولنیز مسایل

---

6. منځنی پیړی Middle Ages د اروپا په تاریخ کې په پنځمه میلادي پیړی کې د روم د تمدن د سقوط څخه را وروسته بیا په اروپا کې د رینیسانس تر دوري پوری (تقریبا ۱۳- ۱۵ میلادي پیړی پوری) تاریخی دورې ته ویل کیږي.

7. د بنګله دیش نفوس اوس ۱۶۳ میلیونه دی او خاوره یې تقریبا د افغانستان څلورمه برخه کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره را ونغښتل او د دولت په غاړه کې ور واچول شي او ورته ووایی چې «دغه ده در وایې خله او سم یې کړه»! خو که دغه طریقه موثره وای نو ټولنیز مسایل به لاپخوا حل شوي وای. د ټولنیزو مسایلو موجودیت د ا ثابتوي چې حکومتونه یوازي په خپل ځان دغو مسایلو ته ځواب ولی نشي ویلای؟.

د دې سوال د ځواب دلایل یو څو دي. یو دا چې حکومتونه ممکن غیر موثر وي، ورو عمل کوي، فساد ته تمایل پکې وي، بیوروکراسي پکې زیاته وي او د ځان دایمی کار یې بولي. دغه ټول بیا د حکومتونو د ګټې جانبي عوارض دي چې: د حکومت حجم لوی وي (پړسیدلي اداری جوړښتونه)، قدرت، او متمول او مالدار قشر په حتمي توګه حکومتونه غټوي او ځانته یې جذبوی تر څو یې د خپل قدرت او مال د زیاتوالي لپاره وکاروي.

حکومتونه معمولا د شیانو د ایجاد لپاره ښه وی خو چې کله د هغو شیانو د وجود ضرورت رفع شي او د حکومت د اوږو بار وګرزي، نو د هغو د بندولو لپاره بیا ښه نه وي. د ګټو ترلاسه کول – مخصوصا د وظایفو، په هره نوي اداره کې ایجادیږي. په بنګله دیش کې هغه مامورین چې یوازي د دې لپاره ګمارل شوي وو چې په دولتي ادارو کې ساعتونه کوک کړي (چاپی ورکړي)، سره لدې چې هغه ساعتونه په برښنایی ساعتونو تعویض شول خو دغو مامورینو تر کلونو پورې دغه بستونه ساتلی وو او تنخواوی یې اخیستې[8]. سیاسیون هم په حکومتي ادارو کې د موثریت مانع ګرزیدای شي- که څه هم (سیاسیون) شاید د شفافیت «حسابدهي» په معنی وي.

دا واقعیت چې د خلکو ګروپونه دا غواړي چې حکومت د دوی ګټې وساتي او په خپلو نمایندګانو فشار راوړي چې د دوی د ګټو حمایت وکړي، او دغه بیا د دموکراسۍ یوه اساسي ځانګړتیا ده. خو په عین حال کې دغه اړخ بیا کله کله داسي معنی پیداکوي چې د پرګنو د منافعو په عوض د یوه یا څو باقدرته متنفذو ګروپونو منافع معتبرې وبللي شي. د مثال په توګه په امریکا کې د غیر معقول او غیرموثر روغتیایي اسانتیاوو سیستم، چې په لسګونو میلیونه خلک یې له روغتیایي بیمو څخه بې برخې کړي دي. د بیمو په دغه ناروا سیستم کې د اصلاحاتو راوړل ځکه نا ممکن دي چې د باقدرته بیمه اي او دواسازي کمپنیو له ګټو سره مغایرت لري. د حکومتونو دغه ارثي کمزورتیاوې دا توضیح کوي چې ولې د پخواني شوروي اتحاد دولتي کنترول شوی اقتصادي نظام بالاخره وپاشل شو اوسقوط یې وکړ. د حکومت دغه ډول کمزروتیاوې داهم توضیح کوي چې د نړۍ په ګوټ ګوټ کې ولې خلک د دولت په ملکیت او پشتوانه باندي د ټولنیزو مسایلو د حل سره خوشحاله نه دي. حکومتونه باید زموږ د بدترینو مشکلاتو په رفع کولو کې مرسته وکړي خو حکومتونه یې یوازی په خپل سر نشی حل کولای.

---

8. زموږ د هیواد په اردو کې هم د فیل د ډاکټر قصه شته، سره لدې چې په موجوده نظامي جزوتامونو کې فیل نه وو خو د پخواني تشکیل سره د فیل ډاکټر وو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د غير انتفاعي (خيريه) مؤسساتو سهم

د نړۍ په سطحه له حکومت څخه سترې شوي ډېر هغه خلک چې د ټولنيزو مسايلو په اړه فکر او انديښنه لري،غير انتفاعي يا غير منفعتي موسسات (Non Profit Organizations) يې پيل کړل تر څو د ټولينزو مسايلو د حل په اړه يو څه وکړي. د غير انتفاعي اصطلاح ډېر مختلف شکلونه لري او په مختلفو نومونو يادېږي: غير انتفاعي مؤسسات، غير دولتي مؤسسات ، رضاراکارانه مؤسسات، خيريه ټولنې، بشردوستانه بنسټونه، او نور.

«رضاکار» خدمت له نورو انسانانو سره د بنيادي خواخوږي په تصور او فکر کې ريښه لري. د نړۍ ټول اديان خپلو پيروانو ته لارښوونه کوي چې له محتاجو سره مرسته وکړي. په ځانګړي ډول په اضطراری حالاتو کې غير انتفاعي بنسټونه مرستې تر لاسه کوي چې زيانمن شوو کسانو ته يې ورسوي. مثلا يو کال په بنګله ديش کې د بحر د مد او جذر څخه د را سر شويو سيلابونو په وخت د نړۍ له مختلفو برخو څخه سخاوتمندانه مرستو په بنګله ديش کې دلسګونو زرو انسانانو ژوند وژغوره. له دغه سره سره دا ثابته شوه چې غير انتفاعي موسسات په يوازې سر د ټولنيزو ستونځو د ځوابولو لپاره کافي نه دي. دوامداره او حتی ورځ په ورځ خرابيدونکي نړيوال فقر، سيمه ايز ټول شموله امراض ، بې کوري، لوږه، او د چاپيريال ککړتياوې د دې ادعا لپاره کافي شواهد دي چې دا ښيي چې رضاکار فعاليتونه دغه کار نشي تر سره کولای.

رضاکاري هم په خپل ځان کې يو ډول ذاتي کمزورتياوې لري: رضاکاري د سخي افرادو، مؤسساتو او يا هم د دولتي اجنسيو په دوامداره اعانو باندي تکيه لري. کله چې دغه اعانې ودريږی نو د رضاکارانه مؤسساتو هغه ښه کار هم دريږي. بر سيره پردې د غير منفعتي مؤسساتو له هر ريس څخه دا خبره اوريدل کيږي چې د ټولو اړتياوو د رفع کولو لپاره کافي پيسي ورسره نشته. حتی که (د خلکو) اقتصاد قوي هم وي او د خلکو بټوې له پيسو هم ډکې وي، بيا هم د عايداتو څخه د رضاکارانه اعانو ورکولو لپاه يو ه محدوده برخه وي. په سختو وختونو کې چې کله د اړوخلکو ضرورتونه ډېر زيات وي، نو د اعانو اندازه هم کمه وي.رضاکاري د څاڅکو د تجمع د اقتصاد يو شکل ده نو کله چې څاڅکی بند شي، نو له اړو سره مرسته هم بنديږي.

په اعانو باني اتکا کول نور مشکلات هم را پيداکوي. په داسي هيوادونو کې چې ټولنيز مسايل ډېر زيات دي، لکه بنګله ديش، د جنوبي اسيا په نورو سيمو، د لاتين امريکا په لويه برخه او نيمه صحرايی افريقايي سيمو کې د رضاکاره فعاليتونو لپاره موجود منابع معمولا ډېر لږ پيداکيږي. سربيره پردې د دغسې سيمو لپاره د لرې پرتو متمولو هيوادونو له وګړو څخه د داسې سيمو لپاره چې هغوی هيڅ نه وي ليدلي او هلته د داسې خلکو لپاره چې هغوی يې هيڅ نه پيژني، د اعانو د تر لاسه کولو دوامداره علاقه ساتل هم ستونځمن کار وي- مستمرې اعانې تر لاسه کول مشکل وي. دغه ستونځه د منلو وړ ده، خو په نتيجه کې يې د هغو هيوادونو وګړې چې جدي او حادې ټولنيزې ستونځې لري، بې توجه پاته کيږي.

دغه ستونځه د بحرانونو د وقوع پر وخت لا لوييږي، مثلا کله چې هلته طبعي آفات رامنځ ته شي، کله چې جنګونه د ولسونو د پاڅون سبب شي او بيا ورڅخه رنځيږي، کله چې وبايي ناروغيانې خپرې شي، او چيري چې يوه سيمه د چاپيريالي سقوط په وجه نوره د انسانانو د اوسيدو وړ نه وي. همداراز د رضاکاري عرضه په چابکی سره د تقاضا په اندازه نه وي. په اوسنيو حالاتو کې له نړۍ څخه په مکرره توګه خبرونه خپريږی چې دومره انديښنې او د توجه وړ تقاضا

(c) ketabton.com: The Digital Library

پخوا هیڅکله نه وه واقع شوي. له تلويزيونو څخه د ډراماتيکو او مهيجو فاجعو راپورونه د رضاکارو زمريانو د اعانو اسهام ژر جذبوي، پداسي حال کې چې نوري مهيجې فاجعي چي کمي خپريږي[9]، بیا له پامه غورزيدلي پاته کيږي. او بالاخره اعانه ورکوونکي هم «ستړيږي او حوصلې بايلي» او بالاخره اعانه ورکوونکي هم دريږي[10].

په نتيجه کې ويلای شو چې د غير انتفاعي مؤسساتو د موثريت لپاره يو حد او اندازه ده. په دوامداره توګه له تمويلونکو افرادو او بنسټونو څخه د اړتيا وړ اعانو راټولول د غير انتفاعي موسساتو انرژی او وخت نيسي، پداسي حال کې چې دوی بايد د خپلو پروګرامونو د ودې او توسعې پلانونه جوړ کړي وای. له دغه ځايه پدې کې شک نشته چې غيرانتفاعي موسسات د ټولنيزو ستونځو سره د مقابلې لپاره ډير پرمختګ نشي کولای.

له هغو ټولو ښو کارونو سره سره چې غير انتفاعي موسسات، غير دولتي موسسات او بنسټونه يې تر سره کوي، له دوی څخه د نړۍ د ټولنيزو بدبختيو د حل توقع نشی کيدای. د دغه ډول موسساتو ماهيت ته په کتو سره په واقعيت کې داسي توقع لرل ناممکنه بريښي.

---

[9]. لکه چې اوکراینی مهاجرو دغه حقيقت ښه بيان کړ – د اوکريين تر جګړي مخته امريکا او اروپا د مهاجرو په مخ تقريبا دروازي تړلي وی او ښې لاسی محافظه کار سياست مداران د مهاجرو پر خلاف علني دريدلی وو، خو د اورکراپين مهاجرو ته يي بيا لبيک وايه او په خپلو کورونو کې يې ځای ورکاوو. داسی عوامل لکه رنګ، مذهب او سياسی ملحوظات به موثر وو، خو د اورکاپين جګړي ته د روسيی د تهاجم پر خلاف زياتو تبليغاتو هم خپل ځای پکې لاره.

[10]هغه متل چې وايي « مهمان يک روز، دو روز اما نه تا نوروز«!

(c) ketabton.com: The Digital Library

څو جانبه نهادونه – انکشافي نَخَبه ګان

څوجانبه نهادونه یوبل ډول موسسات دي چې د دولتونو لخوا حمایه او تمویلیږي او د ټولنیزو ستونځو د هواري لپاره پیژندل شوی رول لوبوي. د دوی ماموریت دا ده چې په هغو هیوادونو او سیمو کې چې د شمالي نیمې کرې د مستعدو ملتونو څخه وروسته پاته دي د اقتصادي ودې د تقویې له لارې فقر او غربت له منځه یوسي. د څوجانبه نهادونو له جملې څخه نړیوال بانک بیا د نورو په سر کې راځي. نړیوال بانک د خصوصی سکتور یوه کړکۍ لري چې **دتمویل بین المللي شرکت**[11]یې بولي. څلور نور ساحوي انکشافي بانکونه هم دي چې د نړیوال بانک څخه پیروي کوي. له بده مرغه چې څوجانبه نهادونو هم په عمل کې خپل مسلکي ټولنیز اهداف ندي ترلاسه کړي. د حکومتونو په شان دوی هم بیوروکرات، محافظه کار، ورو حرکت کوونکي، او معمولا د ځان پالونکي ګرزیدلي دي. د غیرانتفاعي موسساتو په شان دوی هم په مزمنه توګه له لازم بودجوي کمښت سره مخ وي، په آسانۍ تکیه نشي وربانديې کیدای او په خپلو پالیسیو کې متناقض وي. ددې په نتیجه کې هغه سلګونه بیلیونه ډالر چې دوی پدې اخرو لسیزو کې مصرف کړل تر ډیره حده غیر موثر ثابت شوي دي – په خاصه د نړیوال فقر د امحا او له منځه وړلو په شان د اهدافو اړوند شاخصونو له مخې.

د فقر او غربت له منځه وړل د نړیوال بانک په شان د څوجانبه نهادونو د اساسي اهدافو له جملې څخه دي، خو دوی د دغه هدف د لاسته راوړلو لپاره په لویه پیمانه اقتصادي ودې باندې تمرکز کوي. ددې معنی داده کله چې په یوه هیواد یا سیمه کې د **ټول کورني تولید**[12]کچه جګه شي، نو نړیوال بانک مدعي کیږي چې دوی خپل ماموریت سرته رسولی دی. د ټول کورني تولید وده کیدای شي په غیر معمولي ډول ورو وي؛ دغه وده کیدای شي داسې وي چې غریبو خلکو ته یې هیڅ ګټه نه وي رسیدلې؛ کیدای شي دغه وده حتی د غریبو د تاوان له برکته تر لاسه شوي وي. خو بیا هم هیڅ یو له دغو دلایلو څخه نړیوال بانک د خپلو پالسیو بدلولو ته نه ترغیبوي.

پدې کې هیڅ شک نشته چې د فقر په راټیټولو کې وده یا پرمختګ ډیر مهم ده، خو داسې انګیرل چې د فقر په کمښت کې یوازې دا مهمه ده چې وده ارتقا وکړي، پالیسي جوړونکې دې ته اړباسي چې باید د صنعتي کیدو او میکانیزه کیدو لپاره زیربناوې جوړې شي[13].

د ودې او پرمختګ هغه رویش چې نړیوال بانک یې تقویه کوي، مختلف ډولونه لري چې ځینې یې له اندیښنو څخه خالي نه او له مخاطرو سره ګډ وي. یو ډول پرمختګ یا وده د «غریب نواز» او بل ډول یې «غریب دوښمنه» پرمختګ په نوم بلل کیدای شي، چې معمولا د پالیسی د دوو ځانګړو بدیلونو په بڼه ظاهریږي. داسې انګیرل کیږي چې ولو که پالیسي سازان د «غریب نواز پرمختګ» تشخیص هم درست وکړای شي او د ترلاسه کولو لپاره یې کار هم

---

[11]International Finance Corporation (IFC)

[12]Gross Domestic Product (GDP)

[13]. د مقالې د مولف له نطره صنعتي کیدل، او میکانیزه کیدل د غریبو په ګټه ډیر نه، بلکې د سرمایه دارو په ګټه وي. د میکانیزه کیدو په صورت د غریبو خلکو لپاره کارونه کمیږي او د صنعتي کید په صورت کې د چاپیریال ککړتیا متصوره وي، چې په مستقیم او غیر مستقیم ډول دغه ډول زیربناوې بیا د ټولنو دغریب قشر لپاره تاواني بلل کیدای شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وکړي، خو بیا به هم هغه حقیقي مسئله به یې ورکه کړي وي. واضح ده چې د پالیسی سازانو هدف داوي چې یو اقتصادي څرخ ایجاد کړي تر څو غریب خلک په هغه اقتصادي څرخ کې ځای شي[14]. پدې ترتیب پالیسي جوړونکې د غریبو خلکو، په خاصه د ښځو او د بې بضاعته کورنیو د ماشومانو هغه عظیم او سرشاره پټ استعدادونو ته توجه نه کوي او له پامه یې غورځوي. دوی غریب قشر د یوه مستقل رول لوبوونکي (اکتور) په حیث نشي لیدلای. دوی د ټولنو او په ټولنه کې د غریبو خلکو د روغتیایي، تعلیمي او د کاري چارو په اړه اندیښنې لري، خو دوی دا نشي لیدلای چې غریب خلک کولای شي پخپله (پدې اړه) رول لرونکي وي[15]. پداسي حال کې چې غریب خلک هم کولای شي ځانته شغل پیداکړای شي، متشبث وي او نورو ته هم کار ایجاد کړي.

پردې سربیره، پالیسي جوړونکي د پرمختګ په خپلو هڅو کې د مخکې له مخکې تاسیس شویو نهادونو د لا تقویه کیدو پر تلاشونو تمرکز کوي.پدې هکله هیڅکله هم بحث نه کوي چې ممکن دغه موجوده نهادونه به د فقر او غربت د رامنځته کیدو او یا دهغه په دوام کې برخه ولري. هغه نهادونه او هغه پالیسی ګاني چې پخپله د فقر د ایجاد وسیله شوي وي، د هغه د له منځه وړلو اعتماد نشي ورباندي کیدای، برعکس د فقر د له منځه وړلو لپاره باید نوي نهادونه طرحه او ایجاد شي تر څود غریبو ستونځي حل کړای شي.

نوري ستونځې د هغو چینلونو د انتخاب له ساحې را ولاړیږي چې تمویلونکي یې د پروژو د تعیین او عملي کیدو لپاره انتخابوي. بین الدولي (د دو دولتو تر منځ) او څو جانبه (د یوه هیواد او بین المللی نهادونو (مثلا نړیوال بانک) تر منځ) دواړه تمویلونکې تقریبا یوازې د حکومتي نظام له لاري مرستندویه کارونه ترسره کوي. د دې لپاره چې واقعي اغیزې تر لاسه شي، نو دوی باید دې ته اجازه ورکړي چې د ټولنو له ټولو برخو سره کار وشي او باید دې ته تیار وي چې له دولتي حلقو څخه د باندې په ټولنو کې له موجودو ابتکاري ظرفیتونو څخه ګټه واخیستله شي. زه باوري یم چې که تمویلونکي له حکومتي نظام څخه د باندې ټولنې ته ورسیږي، دوی به ډیر په زړه پوري نوښتونه پیدا کړي. دوی کولای شي چې له وړو پروژو څخه پیل وکړي او که مثبت نتایج یې ترلاسه شول، نو بیا د نوره وده هم وکړي.

له کلونو راهیسي ما د نړیوال بانک او د ګرامین بانک[16]کاروباري سبک او سلیقې سره مقایسه کولې. په نظري توګه موږ یو ډول کاروبار لرو چې له غریبو خلکو سره مرسته کوو تر څو له فقر څخه خلاص شي، خو هغه طریقه چې موږ ورباندي دغه هدف تعقیبوو بیا ډیر فرق سره لري .

---

14. د ډاکټر یونس هدف شاید دا وي چې د نړیوال بانک د فقر د امحا رویشونه دا ایجابوي چې پالیسي جوړونکې داسی یو االقتصاد وغواړي چې کارونه پیدا او پدي ترتیب غریب خلک په کارو وګمارل شي. خو د داکتر یونس په فکر د پرمختګ په دغه نظریه کې غریب خلک «شیان» ګڼل کیږي، داسي چې یو څوک یې ځای په ځای کوي اما خپل تحرک یې نه تشویقیږي.

15. د «مشتري کیدو ذهنیت» اصطلاح هم د « دغوښتلو یعنی راکړه = بده» معنی لري او مفهوم یې داده چې د فقر د امحا په دغو مودلونو کې د ټولنې غریب قشر او په غوټه کې غریب ملتونه له مستعدو ملتونو او سرمایه دار قشر څخه د «غوښتلو» ذهنیت پیداکوي او سرمایه داری نظام یې هم د «د اخیستونکی - ګیرنده» په حیث روزي پداسي حال کې چې هر څوک د خپلو ستونځو د هوارولو توان پخپله ښه لري خو تقویي ته اړتیا لري.

16. ګرامین بانک Grameen Bank چې لغوي معنی یې د «کلیو بانک» ده ، په بنګله دیش کې د ډاکټر یونس د *ټولنیز کاروبار* لپاره له غریبو خلکو سره د قرضو د ورکړې لپاره تاسیس شوی بانکي سیستم دی. دغه ډول بانکي قرضي د ډاکټر یونس له نظره په واقعی توګه له اړمنو سره مرسته کوي چې خپل کاروبار پیل کړي او نورو ته هم په خپلو وړو کاروبارونو کې کارونه ایجاد کړي. ګرامین بانک تر یوې لسیزې مخکې پوري د نړیوالو تمویلوونکومنابعو لخوا د زیاتي توجه وړ وو او ډیرې مرستی یې ترلاسه کړي وي. دغه ډول مرستي د ډاکټر یونس له نظره نه د سرمایه داري نظام او نه هم د بشپړ دولتی اقتصاد نمایندګی کوي. په سرمایه داری نظام کې د ګټې د اعظمي کیدو له نظریی سره سم غریب خلک سود لرونکې قرضی نشی ترلاسه کولای او په دولتی اقتصاد کې خو غریبو ته یوازی د ځاني مزدوري امکانات مهیا کیدای شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

گرامين بانک هميشه پدې عقيده وو چې که کله مقروض په مشکل کې ولويږی او ونشي کولای چې خپله قرضه تاديه کړي، نو دا زموږ مسؤليت ده چې مرسته ورسره وکړو. که موږ له مقروض سره کومه ستونځه ولرو، نو موږ ځانته وايو چې هغه په حقه ده او موږ به حتمي په خپلو پالسيو يا د هغو په عملي کيدو کې کومه غلطي کړې وي. بيا نو موږ بيرته ځانته گورو او هغه اصلاح کوو. موږ خپل مقررات ډير انعطاف منونکي جوړوو تر څو هغه د قرض کوونکو له ايجاباتو سره وفق ولري يا ورسره د تعديل وړ وي.

همدا راز موږ قرضه اخيستونکي هڅوو چې پخپله تصميم ونيسي چې اخيستل شوي قرضه په کوم شکل وکاروي. که يو قرض اخيستونکۍ د گرامين بانک له مامور څخه پوښتنه وکړي چې « مهرباني به مو وي که را ته ووايي چې کوم کاروبار به ښه وي»، د بانک پرسونل داسي روزل شوي دي چې ورته وبه وايي چې«ښښنه غواړم، زه دومره هوښيار نه يم چې تاته د کوم ښه کاروبار په اړه کوم نظر درکړم. گرامين بانک ډيري پيسي لري خو د کاروبار په اړه نظر نلري، ځکه نو گرامين بانک تاسي ته مراجعه کوي. ته نظرونه لرې او موږ پيسي لرو. که گرامين بانک د کاروبار ښه افکار درلودلای، نو د دې پر ځای چې تاسي ته پيسي درکړي هغه به يې په خپله په کاروبار اچولي وای او نوري پيسي به يې گټلي وای».

موږ غواړو چې زموږ قرضه تر لاسه کوونکي خپل ځان مهم و گڼي. که کوم قرضه اخيستونکی ووايي چې دی پخپله کومه کاري تجربه نلري او له قرضي اخيستلو ډډه وکړي، نو کوشش کوو چې هغه قانع کړو چې دوی کولای شي چې دوی پخپله د کوم کاروبار په اړه فکر وکړي او له بانک سره يې شريک کړي. دا کار کيدای شي د دوی لومړنۍ کاري تجربه وي! موږ ورته وايو چې که داسی هم وي نو پروا نلري، يو کاروبار بايد له يو ځاي څخه پيل شي- هر کار يو پيل لري!

په نړيوال بانک کې د بانک او قرض غوښتونکي تر منځ دغه معامله بيا بالکل بل ډول وي. که ته بختور وې او د بانک قرضه ترلاسه کړای شې، نو دوی پيسې درکوي، خو برسيره پردې دوی همدارانگه د کاروباري مفکورو، تخصص، ترينگ، پلانونه، اصول او مقررې هم درکوي. له تا څخه غوښتل کيږي چې ته به زيږ خطونه، شنه خطونه او سره خطونه تعقيبوې – په هر قدم کې به د دوی لارښووني په دقت لولي او مراعات کوي به يې. له دغه ډول نظارت سره سره بيا هم پروې هميشه له پلان سره سمي پر مخ نه ځي. د پروژو د ناکامي په صورت کې بيا معمولا مقروض ملامت بلل کيږي او د پروژې د ناکامۍ عواقب تحمل کوي.

د دغو دوو ادارو د مشوقاتو د سيستمونو تر منځ هم ډير فرقونه شته. گرامين بانک د خپل پرسونل او د بانک د شعباتو د ارزونو او مشوقاتو يو پنځه ستوريز سيستم لري. که زموږ يو مامور د خپلو مربوطه قرض کوونکو څخه (چې معمولا ٦٠٠ تنه وي)، سل فيصده تاديات تر لاسه کړل، نو هغه ته شين ستوری ورکول کيږي. که هغه د خپل کار په پايله کې گټه ايجاد کړي وي، نو بل ستوری ورکول کيږي - (آبی ستوری). که هغه نور خلک داسي منسجم کړي وي، چې درآمد يې (بانک ته) د هغه د ټول قرضو په نسبت ډير وي، نو هغه ته بل ستوری ورکول کيږي (زرغون ستوری). که هغه دا اطمنان تر لاسه کړی وي چې د هغه اړوند د قرضدارانو د ټولو کورنيو ماشومان مکتب ته ځي، نو دی نصواري ستوری تر لاسه کوي. بالاخره که د هغه ټول قرض اخيستونکي له فقر او غربت څخه خلاص شي، نو هغه سور ستوری ترلاسه کوي او طبعي ده چې هغه به د خپلو دغو لاسته راوړنو څخه وياړ ترلاسه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

برعکس، په نړیوال بانک کې، د دفتر د یوه غړي موفقیت د هغه د هغه قرض په مقدار پورې تړلی وي چې دی له مقروضانو سره په بریالیتوب معامله ورباندې کوي، نه دا چې د قرضې نتایج څه وو. موږ (ګرامین بانک) د قرضو کچه په هیڅ شکل د خپل مامور د تحسینولو په سیستم کې په نظر کې نه نیسو.

له یوې مودې راهیسې د نړیوال بانک (WB) او د پیسو نړیوال صندوق (IMF) د تړلو پر ضد کمپاینونه کیدل خو زه د دغسې کمپاینونو سره موافق نه یم. دغه دواړه ډیر مهم نړیوال نهادونه دي او د ډیرو ښو عواملو لپاره تاسیس شوي وو. د دې پر ځای چې وتړل شي، باید له سره بشپړه بیا کتنه ور باندی وشي.له هغه وخت را وروسته چې دغه نړیوال نهادونه تاسیس شول، نړۍ ډیر بدلون موندلی ده نو دا وخت رارسیدلی چې دغو نهادونو ته بیا کتنه وشي. واضح ده چې موجود جوړښتونه او د دوی کاری مقررات په موجوده حالاتو کې د دوی د فعالیت لپاره مناسب ندي. که له ما څخه و پوښتل شي، نو زه به (د دغو نهادونو د ښه والي لپاره) په لاندې نظرونو باندې ټینګار وکړم:

- د دواړو خصوصی او دولتي پانګه اچوونکو لپاره باید یو نوی بانک خلاص شي، چیري چې خصوصي پانګه اچوونکي به د ټولنیز کاروبار له مودل سره سم پانګه اچوونه کوي(چې زه به یې په لاندې پاڼو کې توضیح کړم)؛
- دغه ډول نوی بانک باید له دولتونو، غیر دولتی مؤسساتو او د یو ه نوي ډول مؤسساتو (ټولنیز کاروبار) له لارې کار وکړي، چې په راتلونکو پاڼو کې به در وپیژندل شي؛
- نړیوال بانک باید د نړیوال مالي تصدي (International Finance Cooperation) په ځای بله کړکۍ ولري – د ټولنیز کاروبار کړکۍ؛
- د نړیوال بانک عمومي ریس باید د ځیړنې د یوې کمیټې له خوا وټاکل شي، کوم چې د نړۍ له هرې برخې یو مناسب قابل کاندید و ګڼل شي؛
- نړیوال بانک باید په محلی کچو د نیمه خودمختاره څانګو له لاری فعالیت ولري، چیري چې هره څانګه یې خپل مشورتي بورډ لري، نه داسې چې د یوه بی صلاحیته هیوادني دفتر په شان وي؛
- د پرسونل ارزیابي باید د دوی د کړنو په کیفیت او د دوی د کارپه ترلاسه شویو اغیزو پورې تړلی وي ، نه د معامله شویو قرضو په حجم پورې[17].که کومه پروژه ناکامه شي، ، او یا ضعیف اجراآت ولري، نو هغه اعضا باید مسؤل وبلل شي چې د هغې پروژې په طرح او حمایه کولو کې یې برخه لرله؛
- نړیوال بانک باید هر کال خپلې ټولې پروژې د فقر او غربت په کمولو کې د هغوی د اغیزمنتوب په اساس درجه بندي کړي او په هر هیواد کې د بانک دفتر هم په عین اساس درجه بندي کړي.

---

[17]. په اوسنی حالت کې نړیوال بانک څنګه کار کوي؟ البته تر اوسه هم د نړیوال بانک د واشنګټن هیډ کوارټر ټول تصامیم نیسی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تصدي[18] ټولنيز مسؤليت

په نړۍ کې د ټولنيزو مصايبو او غربت د دوام په ځواب کې د کاروبار په ساحه کې د ټولنيز مسؤليت يو بل ځواب هم را منځ ته شو. غير دولتي مؤسساتو (NGOs). ټولنيزو فعالانو او سياسيونو په تصديو باندی فشار راوړ تر څو دوی د کا ر، چاپيريال، د محصولاتو کيفيت، قيمت (نرخ) او عادلانه تجارت په اړه خپلې پاليسي ګانی تعديل کړي.

بايد و وايو چې د دې درخواست په ځواب کې ډيرو تصديو مثبت عکس العمل ونښود. پدې اخرو کې د کاروبار ډيرو ريسانو خپل کاروبارونه د «عوام فريبي – ولس غلطولو» د ذهنيت پر بنا اداره کول. دوی د خپلې ګټې د اعظمي کيدو لپاره خپل کارګران استثمارول، چاپيريال يې ککړاوه ، په محصولاتو کې يې تقلب کاوه او غلطول يې کول. دوی دا هر څه د ګټې تر نوم لاندې تر سره کول. په اکثرو پرمختلليو هيوادونو کې دغه حالت اوس نشته. د دغه ډول فريب کاريو د مخنيوي يو دليل دولتي مقررات دي، خو بل دليل يې هم د تصديو د ټولنيز مسؤليت تحريک (Corporate Social Responsibility (CSR)) بلل کيږي.

د دغو اتحاديو د فعاليت له برکته اوس ميلونونه خلک پدې ښه پوهيږي او خبرتيا ځينې لري چې تصدی ګانې کوم ښه او کوم بد کارونه کولای شي. اخبارونه، مجلې، تلويزيونونه، راديوګاني او انترنيټ د تصديو د غلطو کړونو په اړه نظارت کوي،اعتراضونه نشروی او ټولنو ته د هغو په اړه معلومات وړاندې کوي. ډير شمير مشتريان له هغه ډول کمپنيو سره، چې ټولنو ته مضرې وي، له همکاريو مخ ګرزوي. د دغو غړونو يوه نتيجه دا شوه چې اکثره کاروباري تصديګانې دا خوښوي چې په ټولنه کې د ځان يو ښه تصوير ايجاد کړي. پدې توګه دغه کار د د تصديو د ټولنيز مسؤليت تصور نور هم قوي کړ.

د تصديو ټولنيز مسؤليت دوه بڼې لري: يو شکل يې د تصديو ضعيف مسؤليت بللای شو. د دغه ډول د تصدی ټولنيز مسؤليت طريقه دا وي چې « تر هغو چې ګټې ته مو تاوان نه وي، خلکو او د ځمکې کرې ته ضرر نه رسوو». له دغو کمپنيو څخه چې د ټولنيز ضعيف مسؤليت د تصور پر بنا کار کوي، توقع دا وي چې دوی به مضر محصولات نه پلوري، د فابريکو ککړې اوبه به سندونو ته د تويدلو پر ځای په ځمکو کې خښوي، او دولتي مامورينو ته به بډې نه ورکوي.

د شرکتونو د ټولنيز مسؤليت د دوهم ډول، يعنی «قوی ټولنيز مسؤليت» بيا وايي چې « له خلکو او د ځمکې له کرې سره ښيګڼه وکړي» (البته تر هغو چې ګټه مو کمه نه شي). دغه ډول کمپنی (شرکتونه يا تصديګاني) بياپه فعال ډول داسی فرصتونه لټوي چې په کاروبار کې يې نورو ته ګټه ورسيږي. د مثال په توګه ممکن دوی د «زرغونو محصولاتو[19]» توليد ته پراختيا ورکړي، خپلو کارکوونکو ته تعليمی او روغتيايي اسانتياوې برابرې کړي، او داسی نور نوښتونه حمايه کړي چې په کاروبارونو کې په دولتي مقرراتو کې شفافيت او عدالت را منځته کوي.

---

[18]. تصدي د انګليسی (Corporate – Corporation) لپاره کارول شوی ده. د نوم په توګه يي معنی کاروبار – تجارت او کمپنی ده ، خو د فعل په حيث يي معنی له لويو کمپنيو يا له يوي خاصې لويي کمپنۍ سره تړاو لرل دي (يعنی د کاروبار برخه يې کيدل).

[19]. زرغون محصولات (Green Products)ه غو محصولاتو ته وايي چې د دوام په ټوله موده کې، يعنی د هغه د توليد له پروسی څخه نيولي بيا د استعمال او استهلاک او له کاره لويدو تر وخته پوری يې چاپيريال ته د ضرر کچه ټيټه وي. مثلا د بانجانو روب چې په لاس کار کرل شويو داسي بانجانو څخه جوړ شوي وی کوم چې په طبعي سرو تقويه شوی او بيا د لمريزی انرژی په وسيله په چليدونکي دستګاوو کې توليد شوي وي. که دغه روب د په تيلو چليدونکي دستګا کې توليد شي، بيا ډير زرغون محصول نه وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سوال دا ده چې: ایا د تصدیو ټولنیز مسؤلیت د کاروبار په مشرانو کې د مثبت بدلون راوستلو لپاره یوه رهبری کوونکې قوه ده؟ ایا د تصدیو ټولنیز مسؤلیت به هغه میکانیزم وي چې موږ یې په لټه کې یو، چې لږ تر لږه یو شمیر ټولنیز مشکلات حل کولای شي؟

د دې سوالونو ځواب، متاسفانه، چې «نه» ده. د دې ادعا لپاره څو (لاندې) دلایل موجود دي:

د ټولنیز مسؤلانه کاروبار تصور په یوه ښه نیت بنا وي، لکن یو شمیر متصدیان (د شریکتونو مالکان) له دغه تصور څخه سؤاستفاده کوي او ناوړه ګټه ځیني اخلي او د خپلو کمپنیو د ګټې لپاره مواد ځینی تولیدوي. داسي ښکاري چې د دوی کاروباري فلسفه دا وي چې: تر څو چې ممکنه وي ډیره ګټه تر لاسه کړه، ولو که غریبان استثمار هم کړي. خو بیا لدې ګټې څخه یوه وړه برخه د ټولنیزو مسایلو حل ته وقف کړه او یا داسي یو بنیاد جوړکړه چې داسي کارونه وکړي تر څو مو کمپنۍ نوره هم تقویه شي.بیا نو د خپل سخاوت په اړه ښه تبلیغات کولای شي[20].

دغه شان کمپنیو ته د تصدیو د ټولنیز مسؤلیت تصور د کړکۍ یوه پرده وي. په ځینو مواردو کې عین کمپنۍچې د ټولنیز مسؤلیت په لار کې یې یو سینټ اعانه ورکړي وي، ۹۹ سینټه بیا د ځان د ګټې پداسي پروژو لګوي چې ټولنیز مصایب لا پسي خرابوي. پدې ترتیب سره دغه نو بیا د ټولني د بهبود لپاره یو فارمول نشي کیدای.

یوڅو داسې کمپنۍ هم شته چې مالکان یې د زړه له کومې له ټولنیز بدلون سره علاقه لري. د دغسې کمپنیو شمیر مخ په زیاتیدو ده دا ځکه چې د مدیرانو ځوان نسل د کمپنیو دراس په موقفونو باندې را غلي دي. د پخوانیو په نسبت د دې وخت ځوان ریسان په تلویزیونو او انترنیټ کې د ټولنیزو مسایلو په اړه ښه آګاهي لري او له نړیوالو اندیښنو سره ښه همغږي لري. دوی د چاپیریال د بدلون، د ماشومو کارګرانو، د ایډز د خپریدا، دښځو حقوقو او نړیوال غربت په شان مسایلو ته پاملرنه کوي. کله چې دغه ځوانان د کمپنیو معاونان،ریسان او یا هم د کمپنیو عمومي ریسان وي، نو دوی دغه ډول اندیښنې دکمپنیو د بورد په مجالسو کې مطرح کوي. دغه ډول نوي مشران هڅې کوي چې د تصدیو ټولنیز مسؤلیت د دوی د کاروبار د کاری فلسفی مرکزی هسته وګرزوي.

دغه د ښه نیت یوه هڅه ده . د کمپنیو مدیران هغه چاته مسؤل وي چې د کمپنیو مالکان وي -که هغه یو شخصي یا یو سهامي شرکت وي چې مالکانو یې د مالي ذخایرو له لارې پانګه پکې اچولې وي. په هریوه صورت کې د شرکتونو مالکان یوازې یو هدف لري: *باید د د وی د اچولې پانګې نغدي (پولي) ارزښت زیات شي*.نو هغه مدیران چې دوی استخدام کړي وي باید د کمپنۍ د یوې نتیجې (لاسته راوړنې) د راپور ورکولو کوشش وکړي: *د شرکت د ارزښت زیاتیدل*[21]! د شرکت د ارزښت زیاتیدل بیا یوازې د شرکت د ګټې د زیاتیدو له لارې ممکن وي. په حقیقت کې د شرکتو د ګټې اعظمي کیدل د شرکتونو د مدیرانو قانوني تعهد (مسؤلیت) وي ، مګر که مالکان کوم بل ډول ماموریت ور وسپاري.

هغه کاروباری شرکتونه چې د شرکتونو د ټولنیز مسؤلیت د ادعا په مطابقت کار کوي، په واقعیت کې په ملفوف یا هم صریح ډول پورته اصل عملي کوي[22]. په واقعیت کې دوی وایي چې: « موږ به د ټولنیز مسؤلیت په محوطه کې کار

---

[20]. زموږ په هیواد کې د دغه ډول په اصطلاح «خیریه نهادونو» په لسګونو مثالونه شته. د ماین پاکې په نوم مؤسسات چې خاوندان یې د «خیرد کار » په نوم میلیونران شول!

[21]. پانګه اچول یې باید ګټه ولري.

[22] یعنی خپلې ګټې مقدمي بولي او ټولنیز مسؤلیتونه بیا د اعظمي ګټې څخه وروسته جانبي مسؤلیت بولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوو تر هغو چې دغه مسؤلیتونه زموږ د اعظمي ګټې د ترلاسه کولو خنډ نه وي». د شرکتونو د ټولنیز مسؤلیت یو شمیر هواداران ادعا کوي چې د ګټې ترلاسه کول او ټولنیز مسؤلیت له یو بل سره حتمي متضاد نه وي. دغه ډول ادعا کله کله سمه هم وي. په ځینو خاصو مواردو کې ممکنه ده چې د ټولنو اړتیاوې او د اعظمي ګټې فرصتونه سره متصادف شي.

اما هغه وخت چې د تصدیو ټولنیز مسؤلیت او ګټه سره همغږي ونلري، څه واقع کیږي؟ کله چې د بازار تقاضا او د ټولنو اوږدمهاله منافع له یو بل سره تضاد ولري ، څه واقع کیږي؟ شرکتونه په دغسي صورتونو کې څه کوي؟ تجربو ښودلې ده چې ګټه همیشه ګټونکې (برنده) وي. دا چې مدیران دشرکتونو مالکانو یا ساهمینو ته مسؤلیت لري، نو دوی *باید* ګټې ته لومړیتوب ورکړي. که دوی کمه ګټه د ټولینزي رفا په ځای ومني، نو مالکان به بیا دوی په غداري متهم کړي او د شرکت ټولنیز مسؤلیت به د شرکت د ګټې لپاره غیر مسؤلانه کړنه و بولي.

پدې ترتیب سره نو که د تصدیو د ټولنیز مسؤلیت مدعیان د ټولنیز، مالي او چاپیریالي «درې خطي قاعدو» په هکله غږیږي، د کومو په اساس چې شرکتونه/ تصدی درجه بندي کیږی، په واقعیت کې یوازې یو معیار مهم وي: مالي ګټه!

په ۱۹۹۰ ومي لسیزی او بیا د نوي پیړۍ په پیل کې د موټر جوړولو امریکایي کمپنیو د SUVs په نوم غټ موټر جوړول چې جوړول یې ډیر زیات منابع ایجابوی او د تیلو مصرف یې هم زیات دی او پدې ترتیب د چاپیریال ککړتیا کې لویه ونډه لري، اما دا چې کمپنۍ د دغو موټرو له کاروبار څخه ډیره ګټه تر لاسه کوي، نو دغه ډول موټرونه لا ډیر مشهور دي او شرکتونه په میلیونونو دغه ډول موټرونه تولید او خرڅوي. SUVs د ټولنې، چاپیریال او نړۍ لپاره مضر دي، خو د موټر جوړولو د شرکتونو اساسی هدف ګټه ترلاسه کول دي، نو دوی بیا هم هغه څه ته ، چې ډیر غیرمسؤلانه عمل ده، دوام ورکوي.

دغه مثال د تصدیو د ټولنیز مسؤلیت یو ډیر بنیادي مشکل بیانوي.شرکتونه د دوی د ماهیت له مخې داسې دي چې دټولنیزو مسایلو/ستونځو سره د معاملې وس نلري. د دې وجه دا نده چې د دکاروبارونو ریسان ځان پرست، حریص، او یا بد خلک دي، بلکه د مسئلې ریښه د کاروبار په ماهیت کې ده، نه د افرادو په ځانې مشخصاتو کې. په سرمایه داری /پانګه وال نظام کې د کاروبار د تصور په هسته کې هغه څه دي چې له ټولنیزو مسایلو (ستونځو) سره په یوه لار نشي تللای[23].

[23]. د هغه متل سره سم چې وایي: د بل غم د ځان ګټه – چې یو مړ نشي ، بل به موړ نشي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سرمایه داري نظام یو نیمګړي ټولنیز ساختار (جوړښت) ده

سرمایه دارای نظام د بشری ماهیت یو تنگ لید لري او داسي فرضوی چې بشر یو بعدي مخلوق ده، چې یوازي اعظمي ګټه پیژني.د آزاد بازار هغه عمومي پیژندل شوی تصور په واقعیت کې د بشر په دغه ډول یو بعدي اصل بنا شوی ده.

د آزاد بازار د تیوري منطق دا دی چې په ټولنه او نړی کې یوازي هغه وخت ښه تره برخه اخیستلای شئ چې د ځان لپاره ډیره برخه تر لاسه کړئ. د دغې نظریې معتقدین چې کله د تلویزیون په پرده غمجن خبرونه ګوري، نو دوی ددې پرځای چې تعجب وکړي چې آیا د اعظمي ګټې هځي د ټولو علاج کیدای شی، خو دوی خپل دغه شکونه له نظره غورزوي او د دې پرځای په نړۍ کې د ټولو بدو پیښو ملامتیا د آزاد بازار په ناکامي کې بولي (یعنی هغه ځوک ملامتوي چې آزاد بازار یې نده عملي/کامیاب کړی). دوی خپل مغز داسي روزلی وي چې په ښه توګه یو عملي کوونکی آزاد بازار هیڅکله غیر مطلوب نتایج نه رامنځته کوي.

زه فکر کوم چې د بشري مسایلو(مصایبو) او ناوړه پیښو، علت به د «آزاد بازار ناکامي» نه وي، بلکې مسئله به تر دې ډیره ژوره وي. د بشر په اړه فرضیه د آزاد بازار نظریه په خپله یو «ناکام تصور» ده.

د کاروبار د سنتي (عرفي) نظریې له مخې انسان یو بعدي فاعل فرض شوی ، چې متشبث ګڼل شوی او توقع ځیني کیږي چې د کاروبار مشری وکړي. پدې ترتیب د دغې نظریې له مخې انسان د ژوند له مذهبي، احساسي، سیاسي او ټولنیزو اړخونو څخه منزوي شوی وي. له دغه ځایه انسان یوازي د یوه ماموریت لپاره ګومارل شوی چې د ګټې اعظمي کول دي. پدې نظریې کې هغه (انسان) د یو بل یو بعدي انسان پوسیله حمایه کیږي ، چې هغه پانګه اچوونکی وي، تر څو هغه خپل ماموریت سرته ورسوي. د اوسکار وایلډ[24] له خبرې سره سم، دوی د هرشي قیمت (نرخ) پیژني (په څو ده)، خو د هیڅ شی په ارزښت نه پوهیږي (څومره اهمیت لري).

زموږ اقتصادي نظریې د یو بعدي انسان نړۍ جوړه کړه چې د آزادبازار لوبې ته یې ژوند وقف شوی وي او هلته موفقیت بیا یوازې د ګټې په مرسته اندازه کیږي. دا چې موږ د هغې نظریې په وسیله ترغیب شوي یو چې هلته ګټه تعقیبوو، او یوازې ګټه د انسان د خوشالي موجب بلل کیږي، نو موږ په ډیر شوق او ذوق سره د هغې نظریې تقلید کوو او هڅه کوو چې ځان په یو بعدي انسان واړوو. د دې پر ځای چې نظریه له واقعیت څخه پیروي وکړي، موږ د فشار له لارې واقعیت له نظریې څخه پیروي کولو ته را بولو. پداسي حال کې چې واقعیت له تیوری سره ډیر فرق لري. خلک یو بعدي موجود نه، بلکې په مهیج او جالب ډول څو بعدي موجودات دي. د دوی احساسات عقاید، لومړیتوبونه، او د سلوک نور علایم (او عروض) په ډیره ښه توګه د هغو میلیونونو رنګونو له ماهیت سره مقایسه کیدای شي ، چې له دریو اولیه رنګونو څخه جوړیدای شي[25]. ځیني ډیر مشهور پانګه وال د علایقو مختلف ابعاد لري، چې دوی رهبري وي. د علایقو دغه مختلف ابعاد بیا دغه توجیه کوي چې ډیر مشهور او بانفوذه پانګه وال، لکه Andrew Carnegie او

---

[24]. اوسکار وایلډ (Oscar Wilde) د ایرلند یو مشهور شاعر، درامه نویس او ناول لیکونکئ وو چې د ۱۹ پیړۍ په پای کې یې ژوند کاوو او د خپل وخت د ادب یوه نامتو څیره بلل کیږي.

[25]. اساسي یا اولیه رنګونه د نورو رنګونو له ترکیب څخه نه ترلاسه کیږي او درې دي : سور – ژیړ او آبي. د دغو دریو اولیه رنګونو په خپل منځ کې له جوړه ایز او د درې واړو له ترکیب څخه اوه ثانویه رنګونه جوړیږي ثانویه رنګونه له منشور څخه د نوري طیف د تیریدو او انکسار له لارې لیدل کیدای شي.. د دغو ۷ ثانوی رنګونو له ترکیب څخه بیا نور میلیونونه رنګونه جوړیدای شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

Rockefellers څخه نيولي بيا تر Bill Gates پوري بالاخره د ګټې له لوبې څخه مخ اړوي او په نورو عالي اهدافو متمرکز کيږي.

زموږ د ځو بعدي شخصيت د وجود معنی داده چې هر کاروبار نه يوازي بايد د ګټې د اعظمي کيدو د يوازيني هدف لپاره وي.

۲. ټولنيز کاروبار : څه ده او څه نه ده؟

د دې لپاره چې سرمايه داری نظام تکميل شي، مجبور يو چې يو بل ډول کاروبار مروج شي – هغه چې د بشر ځو بعدي ماهيت مني او تصديقوي يې. که موږ موجوده کمپنۍ **د اعظمي ګټې د ترلاسه کولو په تصديو** کې بيان کړو، نو د کاروبار نوي بڼه به ***ټولنيز کاروبار*** وبولو. متشبثين به ټولنيز کاروبار داسي عياروي چې نه يوازی به محدوده ځاني ګټه لاسته راوړي، بلکې خاص ټولنيز اهداف بايد هم تعقيب کړي.

د آزاد بازار بنيادګرايانو ته به دا لکه يو کفر ښکاره شي. د کاپيتاليزم په موجوده مذهب کې داسي کاروبار چې اهداف يې له ګټې ورها خوا نور څه وي، ځای نلري. له دغه سره سره ،که ټول کاروبارونه د اعظمي ګټې کاروبارونه هم نه وي، نو بيا هم په پوره اطمنان سره ويلای شو چې آزاد بازار به متضرر نشي. واضح خبره ده چې سرمايه داري نظام د اصلاح وړ دی ، او واضح ده چې د موجوده پانګه والي نظام شرايط ډير لوړ دي (د تحمل وړ ندي)، چې دوام ورکړای شو (نو اصلاح ته يې اړتيا ده). پدې ټينګار کول چې ټول کاروبارونه د هغو د تعريف سره سم (په ذات کې) حتمي بايد د ګټې د اعظمي کيدو کاروبار وي، او دغه د يو فی البديهه حقيقت په توګه منل شوی، دا معنی لري چې موږ داسې يوه نړۍ جوړه کړې چې د بشر ځو بعدي ماهيت مو پکې له پامه غورزولی دی. د دې په نتيجه کې کاروبارونه زموږ د ډيرو مبتلابه تهديدونکو مسايلو له حلولو څخه عاجز دي.

لازمه ده چې موږ انسان په حقيقيي توګه درک کړو او د هغه مختلف الوجهي توقعات (خواهشات) ومنو. د دې کار د ترسره کولو لپاره موږ بايد داسي کاروبارونه تشويق او ايجاد کړو چې له شخصي ګټې ور ها خوا نور اهداف هم تعقيب کړي – داسي کاروبارونه چې په بشپړ ډول د چاپيريال او ټولنې مبتلا به مسايلو حل ته متعهد وي.

د اداري جوړښت له مخې دغه نوی ډول کاروبار په اساسي توګه د موجوده اعظمي ګټې د کاروبار په شان ده، خو د اهدافو له اړخه فرق ورسره لري. د نورو کاروبارونو په شان (دغه نوی کاروبار)کارګران استخداموي، محصولات او خدمات توليدوي، او دغه توليدات او محصولات مشتريانو ته د هغه له هدف سره په سم قيمت عرضه کوي. خو د هغه بنيادي هدف او د ارزونې معيارونه داسی وي چې ټولنيزي ګټې به (هغو ته چې ورسره تماس لري) ولري.کمپنۍ به ګټه تر لاسه کړي، خو پانګه وال چې دغه کمپنۍ حمايه کوي، بيا هيڅ ګټه نه تر لاسه کوي اما تر يو څه وخت وروسته به بيا خپله پانګه بيرته تر لاسه کړي- يعني پانګه وال د کمپنۍ په ګټه کې برخه نلري، خو خپله سرمايه تر يو څه وخت وروسته بير ته تر لاسه کوي. نو ټولنيز کاروبار هغه کمپنۍ (شرکت) ده چې د ګټې د ترلاسه کولو په عوض د علت په وسيله رهنمايي کيږي او پدې وسيله د نړۍ د بدلون لپاره د يو بالقوه اجنټ په توګه عمل کوي.

ټولنيز کاروبار يو رضاکارانه (خيريه) عمل ندی، بلکې په هر مفهوم سره يو کاروبار ده. کله چې يو دغسې کاروبار خپل وضع شوي ټولنيز اهداف تر لاسه کړي، نو خپل ټول مصارف به هم تر لاسه کوي.ځوک چې يو کاروبار په مخ وړي

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو د هغه چا په نسبت چې یو خیریه کار کوي، بل ډول فکر او بل ډول کار کوي د ټولنیز کاروبار دغه ډول ماهیت د هغه ماهیت او په ټولنه کې د هغه اغیزې تعریفوي.

په نړۍ کې ډیر مؤسسات فعالیت کوي چې د ټولنیزو ګټو په ایجادولو باندي تمرکز لري. اکثرا له هغو څخه خپل مجموعي مصارف نشي اعاده کولای (تاوان کوي) غیر انتفاعي او غیر دولتي مؤسسات په خیریه اوقافو (صدقو)، د بنسټونو په اعانو یا هم دولتي حمایو باندي تکیه لري. د دوی اکثر قیادتونه متعهد افراد وي او د قدر وړ کارونه ترسره کوي. اما دا چې خپل مخارج د دوی له فعالیتونو څخه نشي پوره کولای، نو دوی مجبور وي چې د خپل وخت او انرژي یوه برخه د مصارفو لپاره د پیسو (مالي منابعو) په پیداکولو (اعانو جلبولو) تیرکړي.

ټولنیز کاروبار د مروج اعظمي ګټې د کاروبار د اصولو سره سم فعالیت کوي او پدې ترتیب هدف یې د خپلو ټولو مصارفو بشپړ او حتی تر هغو (مصارفو زیات) پوره کول وي ځکه چې تمرکز یې د داسې محصولاتو تولید او خدماتو عرضه کول وي چې ټولنیزې ګټې لري.د دغه هدف د تعقیبولو لپاره ټولنیز کاروبار په خپلو تولید شویو محصولاتو او عرضه شویو خدماتو یو فیس یا قیمت هم ږدي.

د ټولنیز کاروبار د تولید شویو محصولاتو یا عرضه شویو خدماتو څخه د ګټې ترلاسه کولو لپاره مختلفې طریقې شته چې لاندي یې یو څو مثالونه وړاندي کیږي:

- یو ټولنیز کاروبار به بازار کې د غریبو او خوارځواکو ماشومانو لپاره مقوي غذا او نور محصولات په ډیره ټیټه بیه تولیدوي. دغه ډول محصولت به ځکه ارزانه وي چې په لوکسو قیمتي مارکیټونو کې د سیالي لپاره قیمت بیه قوطیو او کارتنونو یا هم اعلانونو ته اړتیا نلري. برسیره پردې تولیدونکی شرکت یې هم د اعظمې ګټې په ترلاسه کولو مجبور نه وي.
- یو ټولنیز کاروبار د غریبو لپاره د روغتیایي بیمو پالیسۍ طرح کوي، او بازار ورته پیدا کوي او د غریبانو له وس سره سم روغتیایي خدمات وړاندي کوي (چې ډیر قیمتي نه وي).
- یو ټولنیز کاروبار د کلیوالي سیمو د اوسیدونکو لپاره د دوباره استعمال (استعمال مجدد) د انرژی سیستمونه په مناسب قیمت تهیه کوي، چې دغه کلیوالي ولسونه شاید په بله لاره (د مارکیت د لوړې بیې د وسایلو له لارې) د برښنا د استفادې څښتنان نشي.
- یو ټولنیز کاروبار په غریبو سیمو یا کم اغیزه سیاسي سیمو کې د مستعملو اوبو او یا هم فاضله جاتو د دوباره استعمال په مرسته ګټور محصولات تولیدوي ، چې د چاپیریال د ککړتیا مخه هم نیسي.

په دغو او نورو متصوره حالاتو کې د ټولنیز کاروبار شرکتونه یو محصول یا خدمت[26] وړاندې کوي، چې هم ګټه ځیني ترلاسه کیدای شي او هم د ټولنی غریب قشر او په مجموع کې ټولنې ته هم ګټه رسوي.

---

[26]. ډیر غیر ضروري مصارف په اعلانونو او فیشني لوکسو نغښتنو کیږي. د غربي نړې په ملي تلویزیونونو کې د نیم دقیقه ایز تجارتي اعلان اوسط قیمت ۱۱۵۰۰۰ دالره وي برسیره پردې د یو تجارتي اعلان د تولید (تیارولو) مصارف هم وي چې ۵۰۰۰ – ۲۰۰۰۰ ډالرو پورې وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو ه داسي پروژه چې یو ټولنیز هدف تعقیبوي، او په خپلو محصولاتو او خدماتو یو قیمت ږدي خو خپل بشپړ مخارج نشي پوره کولای، دغسي یوه پروژه په ټولنیز کاروبار کې نه حسابیږي. داسي پروژې چې خپل تاوان په اعانو او یا تخفیفاتو پوره کوي، بیا یو خیریه/رضاکارانه کاروبار بلل کیږي نه یو ټولنیز کاروبار.خو که دغه پروژه بیا خپل ټول مصارف په دوامداره توګه پوره کولای شي، دا نو بیا کاروباري نړۍ ته داخلیږي چې هغه وخت بیا ټولنیز کاروبار وي.

کله چې د یوه ټولنیز هدف تعقیبوونکي پروژه د مالي اتکا د جاذبې له ساحې څخه راووزي، بیا نو الوتنې ته تیاره وي. دغسي یوه پروژه بیا په خپلو پښو ولاړه وي او تقریبا د نامحدودې ودې او توسَعې ظرفیت لري. او دا چې ټولنیز کاروبار وده کوي، هغه ګټه چې ټولنی ته یې رسوی هم وده ورسره کوي.

نو یو ټولنیز کاروبارد یوه یو تشبثي کاروبار (تصدي) په بڼه طرح او عمل کوي چې تولید لري، خدمات وړاندې کوي، مشتریان لري، بازار لري، مخارج او عایدات لري، خو د «اعظمي ګټې» د اصل په عوض د «ټولنیزي ګټې» پر اصل بنا شوی وي. ټولنیز کاروبار د پانګه اچوونکي د ممکنه لوړې ګټې د ترلاسه کولو په ځای،   ټولنیز اهداف تر لاسه کول تعقیبوي.

د ټولنیز کاروبار ګټه په خپله په کاروبار کې پاته کیږي

ټولنیز کاروبار د خیریه یا غیردولتي مؤسسي او یا هم غیر انتفاعي بنسټونو سره په یوه بل مهم اړخ کې هم تفاوت لري. د نادولتي مؤسساتو بر عکس او د مروج اعظمي ګټې کاروبار په شان ټولنیز کاروبار څښتنان لري، چې د خپلې پانګې د دوباره ترلاسه کولو مؤکلین او حقدار (او واکدار) بلل کیږي. ټولنیز کارروبار کیدای شي، یو او یا ډیر مالکان ولري، او هم کیدای شي د یو ه تن ملکیت وي او یا هم مشارکت[27] وي او یا هم کیدای شي، یو یا څو پانګه اچوونکي یو ټولنیز کاروبار تمویلوي او د کاروبار د پرمخ وړلو لپاره مسلکی مدیران استخداموي.یو ټولنیز کاروبار کیدای شي د دولت او یا هم دکومې رضاکاره (خیریه) ټولنې او یا د دغسې موسساتو د مختلفو ترکیبونو څخه جوړ شوي نهادونه یې مالکان وی.

د بل هر کاروبار په شان، ټولنیز کاروبار هم نشي کولای چې په لایتناهي توګه تاوانونه و زغمي، خو هغه ګټه چې له ټولنیز کاروبار څخه تر لاسه کیږی، هغه چاته نه ورځی چې پانګونه یي پکی کړي وي، نو ټولنیز کاروبار د یوه تاوان نه کوونکي او غیر قابل تقسیم (بې تاوانه او بې ویشه) کاروبار په بڼه تعریفولای شو. په بله ژبه د یوه ټولنیز کاروبار په نتیجه کې ترلاسه شوې یا تولید شوې ګټه د پانګه اچوونکو په عوض بیرته په کاروبار لګول کیږي. پدی ترتیب سره د ټولنیزکاروبار څخه د ترلاسه شوې ګټې څخه په ټولنه کې مطلوب د ټیټو بیو، ښه خدماتو او زیات لاسرسي په بڼه مستفید کیږي.

په ټولنیزکاروبار کې منفعت (ګټه لرل) مهمه ده. تر څو چې له ټولنیز هدف سره مغایرت ونلري نو یو ټولنیز کاروبار باید د دوو لاندې دلایلو له مخې ګټه وکړي: یو دا چې باید قرضه بیرته تادیه کړي، او دوهم دا چې د اوږدمهاله ټولنیزو اهدافو تعقیب حمایه کړای شي.

[27]. مشارکت (Partnership) په کاروباري نړۍ کې د دوو یا څو تنو تر منځ په یوه کاروبار یا تجارت کې د رابطې معامله وي، چې په معیینو شرایطو یې توافق سره کړی وي. له شریکانو څخه هر یو پیسې، ملکیت (جایداد) ، خپل کاریا خپل فن پکې اچوي او په ګټه او تاوان کې سره ګډ وي. له مضاربت سره یې فرق دا دی چې د پیسو څښتن یو چاته پیسې ورکوي او هغه بل کس بیا خپل کار پکې کوی او د ګټې سهمونه یې معلوم وي، خو د اسلامې شریعت سره سم، په مضاربت کې د تاوان برخه د مزدور نه، بلکې د پیسو د څښتن له برخې څخه پوره کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اعظمي ګټې کاروبار د مروج شکل په شان، یو ټولنیز کاروبار باید د اوږدمهاله کار د لارې نقشه ولري. د ګټې ترلاسه کول یو ټولنیز کاروبار پدې قادروي چې په مختلفو ابعادو کې (د خپل فعالیت) افق پراخ کړي ، مثلا خپل فعالیتونه نورو جغرافیوي سیمو ته و غزوي، د خپلو عرضه کوونکو محصولاتو یا خدماتو کیفیت ښه کړي، څېړنیزې او انکشافي هڅې وکړي، د پروسو مؤثریت زیات کړي، نوي تکنالوژی وکاروي، او یا هم د ټولنې کم عایده قشر ته د رسیدو لپاره د بازار موندنې په اړه نوښتونه وکاروي.

په هر صورت د ټولنیز کاروبار لپاره بنیادي کرښه دا وي چې د تاوان له تحمل کیدو څخه پرته خلکو او د مځکې کرې ته خدمت وکړای شي او په خاصه توګه زموږ د ټولنې لویدلو پرګنو ته په ممکنه ښه طریقه خدمات ورسوي.

دا چې یو ټولنیز کاروبار په څومره وخت کې خپله پانګه بیرته ترلاسه کوي، پخپله په پانګه اچوونکو او د ټولینز کاروبار په مدیریت کولو پورې اړه لري. د پانګې د بیرته ترلاسه کولولپاره وړاندیز شوې موده د پانګه اچوونې په لاړښود کې تصریح شوي وي: کیدای شي ۵، ۱۰ او یا ۲۰ کاله وي. پانګه اچوونکی ممکن یو مناسب ټولنیز کاروبار انتخاب کړي او د کاروبار پیشبینې شویو اړتیاو او د پانګه اچوونکي د خاص ټولنیز هدف ترجیحاتو ته په کتو سره په دغه متوقعه موده کې په وقفه ایز شکل پانګه اچونه وټاکي.

کله چې اچول شوي اولیه پانګه تلافې یعنې بیرته ترلاسه شي، نو بیا پانګه اچوونکي کولای شي فیصله وکړي چې څه وربانديي وکړي. دوی شاید دغه پیسې دوباره په عین ټولنیز کاروبار کې واچوي، په بل ټولنیز کاروبار کې پانګه اچوونه وکړي، او یا هم د اعظمي ګټې عادي مروج کاروبار ور باندې شروع کړي او یا یې هم د شخصي اهدافو لپاره وکاروي. په هر صورت کې دوی د پخوا په شان د ټولنیز کاروبار مالکان ګڼل کیږي او د پخوا په شان د ټولنیز کاروبار د شرکت د کنترول صلاحیت ور سره پاته وي.

دا سوال پاته کیږي چې پانګه اچوونکي نو ولې په ټولنیز کاروبار کې سرمایه بنده کړي؟ په عمومی توګه ویلای شو چې د خیریه کارونو په شان د شخصي ارضا او خوښي لپاره به خلک په ټولنیز کاروبار کې پانګه اچوونه وکړي، بلکې د دوی خوښي او رضایت به تر خیریه کارونو حتی لا زیات ځکه وي چې هغه شرکت (کمپنی) چې دوی جوړه کړې ده خلکوته به مطلوبه ټولنیزې ګټې رسول دوام کوي او حتی لا زیاتو خلکو ته به یې ورسوي. هغه بیلیونونه ډالر چې خلک یې د نړې په مختلفو سیمو کې هر کال د اعانو په شکل خیریه ټولنو ته ورکوِي، د دې یو ثبوت او نښه ده چې خلک د دې تږي دي چې د دوي له پیسو څخه نورو انسانانو ته ګټه ورسیږي. اما ټولنیز کاروبار له خیریه او رضاکارانه ټولنو سره څو مهم تفاوتونه لري:

اول دا چې یو ټولنیز کاروبار چې پیل شي نو په خپلو پښو ولاړ وي او د دې اړتیا نه وی چې د دوام لپاره به یې هرکال نوری پیسې ورکو ل کیږي. ټولنیزکاروبار په خپله پرمخ ځي (روان وي)، په خپله دایمي وي او په خپله توسعه پیداکوي. کله چې بنسټ یې کیښودل شي، بیا نو خپلې ودې ته پخپله دوام ورکوي او تاسي د خپلو پیسو په مقابل کې لا ډیرې ټولنیزې ګټې ترلاسه کوي.

دوهم دا چې په ټولنیز کاروبار کې پانګه اچوونکي خپله سرمایه بیرته تر لاسه کوي. بیا نو د دوی خوښه وی چې په عین کاروبار او یا بل ټولنیز کاروبار کې یې لګوي. پدغه ډول بیا نو له عین پیسو څخه امکان لري ډیره ټولنیزه ګټه ترلاسه شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا چې دغه یو ډول کاروبار دی نو کاروباري خلک دا یوه زړه راښکونکې موقع ګڼي او نه یوازې دا چې یوه ټولنیز کاروبار ته پیسې ورکوي، بلکې موقع یې بولي چې خپل کاروباری مهارتونه او نوښتونه هم د ټولنیزو مسایلو د حل لپاره د نفوذ په توګه وکاروي او نه یواځې دا چې پانګه اچوونکی خپلې پیسې بیرته تر لاسه کوي، بلکې هغه د شرکت د مالک په حیث پاته کیږي او په راتلونکي کې د هغه شرکت د عمل د کړنلارې په اړه هم تصمیم نیسي. دا بیا په خپله یوه ډیر زړه راښکونکی هیله ده.

د ټولنیز کاروبار د لید پراخول

د تجارت په مارکیټ کې د ټولنیز کاروبار شاملیدلو سره بازارونه ناڅاپه نوي او زړه راښکونکي بدیلونهویني، او پدې توګه کاروباري مارکیټونه لازیات په زړه پوري، جالب، د مشغولتیا او سیالي محلونه ګرزي. ټولنیزې اندیښنې (مسایل) د ګټې له هیلو سره د مساویانه اهمیت په لرلو سره کاروباري بازار ماحول ته داخلیږي، نه دا چې د عامه اړیکو د کړکۍ له لارې واوریدل شي (یعنی ټولنیز مسایل د کاروبار دګټې په شان د هغه برخه ګرزي).

ټولنیز کاروبار به په کاروباري بازار کې د مروج اعظمي ګټې د کاروبار سره یو ځای فعالیت کوي او د نورو عادي کاروبارونو په شان به له هغو سره رقابت کوي. مشتریان به د اجناسو او خدماتو د قیمتونو، کیفیت، لاسرسي، نوم او نښې او نورو هغو عواملو په اساس، چې په ورځني ژوند کې په مروج ډول د دوی په انتخاب اغیزې لري، تصمیم نیسي .

واضح خبره ده چې یو شمیر مشتریان به دې ته ترجیح ورکوي چې هغه مال واخلي چې ټولنیزې ګټې لري[28] لدې سره به ټولنیز کاروبار د ګټې د اعظمي کاروبارو سره داسې رقابت کوي لکه چې په معمول سرمایه داري نظام کې مروج دي او هغه کمپنۍ چې تر نورو ښه وي ، ممکن ګټونکې شي.

ټولنیز کاروبارونه به په خپل منځ کې هم رقابت لري، خو د تولنیزو کاروباري کمپنیو سیالي به د اعظمي ګټې د کاروبارونو تر منځ له سیالۍ سره ډیر فرق لري. دغه سیالي به د ګټې د زیاتیدو لپاره نه، بلکې د ټولنیز ګټو د زیاتیدو لپاره وي.پدې توګه به د ټولنیزو کاروبارونو تر منځ رقابت د یو بل د مؤثریت او د خلکو د خدمت د ښه والي لپاره وي.د ټولنیزو کاروبارونو تر منځ سیالي د محصولاتو او خدماتو د ښه او مناسب کیفیت له لارې د زیات ویاړ د ترلاسه کولو په منظور وي، نه دزیاتي ګټې د ترلاسه کولو په هیله.

دوه ډوله ټولنیز کاروبار

په اوسنۍ مرحله کې زه د ټولنیز کاروبار د دوه ډولونو وړاندیز کوم:

لومړی ډول هغه شرکتونه دي، چې تمرکز یې د ټولنیزو ګټو وړاندې کول وي ، نه د شرکت د مالک لپاره د ګټې اعظمي کیدل، او مالکان یې داسې افراد وي چې د ټولنیزو ګټو په لټه کې وي؛ لکه د فقر او غربت کموالی،د غریبانو لپاره روغتیایي خدمات، ټولنیزعدالت، نړیوال تداوم، او نور. دغه افراد په ټولنیز کاروبار کې د پانګه اچوونې له لارې رواني، هیجاني، او روحي خوشحالي لټوي، نه د ګټې ترلاسه کول.

---

[28] مثلا دا اوس د نړۍ په ډیرو برخو کې ډیر خلک زرغون محصولات خوښوي (د چاپیریال د ککړتیا د کمیدو په هیله)، یا هغه محصولات نه اخلي چې د ماشومانو د ارزان بیه مزد له لارې تولید شوي وي، یا محلي تولیداتو ته ترجیح ورکول تر څو محلي غریب قشر حمایه شي، او نور.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهم ډول بیا د اعظمي ګټې د ترلاسه کولو داسې کاروبار وي چې د غریبو یا زیان منونکو ملکیت وي. پدغه صورت کې ټولنیزې ګټې د کمپنیو له اسهامو څخه تر لاسه کیږي- د کمپنۍ د اسهامو ګټه غریبانو ته ورکول کیږي چې پدې ترتیب له دوی سره د فقر په له منځه وړلو او یا کمولو کې مرسته کوي.

لومړی ډول ټولنیزکاروبار ممکن غریبانو ته غذا، کور، روغتیایي خدمات، تعلیمي خدمات ، یا نور لازمي محصولات ورکړي تر څو له غریبو سره مرسته وشي. په دوهم ډول کاروبار کې بیا تولید شوي محصولات یا خدمات شاید ټولنیزې ګټې و نلري، اماد ملکیت له لارې یې ګټه ور ته رسیږي، ځکه د اسهامو مالکین یې غریبان او یا له پامه لویدلي خلک وي او ترلاسه شوې ګټه به له دوی سره مرسته وکړي چې له غربت څه راووزي. دغه ډول شراکت به د خاصو شفافو وضع شویو معیارونو په اساس تنظیم او د کمپنیو د ریسانو لخوا تقویه او عملي کیږي. پدې ترتیب سره هره ګټه چې د کمپنۍ له کاروبار څخه تر لاسه کیږي، هغه چاته ورځي چې اړتیا ورته لري.

فرض کړی چې په هیواد کې یوه غریب میشته کلیوالي سیمه د ورته نژدې سیمې له تجارتي او کارو باری بازار څخه د یوه سیند په وسیله جلا شوې وي. کلیوال نشي کولای چې په عادي او معمولو وسایلو له دغه سیند څخه تیر شي او یوازینۍ لاره به د دغه سیند له پاسه د یوه پل جوړول وي.

پدې ترتیب سره د نوموړې منزوي سیمې د کم عایده او غریبو خلکو محصولات بازار ته نه رسیږي. او دوی له ټولنیزې ناچارې سره مخامخ وي چې د دوی عاید کموي، په بازار کې پیداکیدونکو مناسبو موادو او تعلیمی او روغتیایي او نورو بنیادي خدماتو ته د دوی لاسرسی محدود وي. پدې مثال کې فرض کوو چې ملي او محلي حکومتي اداري دغه مشکل د بودیجې د نشتوالي، سیاسي بی تفاوتي او یا نورو نیمګړتیاو له وجې نشي حلولای. که څه هم دغه یو خیالي مثال دی خو د دریمې نړۍ[29] په ډیرو هیوادونو کې د موجوده وضعیت یوه ښه نمونه ده او موجود وضعیت ښه توضیح کوي.

اوس فرضوو چې یوه شخصي کمپنۍ جوړه شي چې د سیند لپاره یو لوی سرک او یو پل جوړ کړي، تر څو دغه منزوي سیمه د هیواد له بازار سره په مصؤنه توګه و نښلوي. دغه کمپنۍ له دوو اړخونو یو ټولنیز کاروبار بللای شو:

یو دا چې دغه کمپنۍ د غریبو او کم عایده اوسیدونکو لپاره په یوه مالیاتي تخفیف سره لاس رسئ برابروي. پداسې حال کې چې د سیمې په منځني او مستعد قشر او لویو تجارتی مؤ سساتو به بشپړتجارتي مالیات حواله کوي. واضح ده چې د مستحقو خلکو د تشخیص لپاره به یو طرزالعمل موجود وي او هغوی ته به یو ډول پیژندکارت ورکوي چې د مالیاتي تخفیف مستحق وپیژندل شي.

د مالیاتو (د سرک او پُل ټیکس) څخه ترلاسه شوی عاید به د پله او سرک جوړولو او ترمیم په مصارفو لګیږي او د وخت په تیریدو سره به له دغې ګټې څخه د پانګه اچوونکي اولیه پانګه هم بیرته ځینې تادیه کړي. خو پانګه اچوونکي به نوره ګټه نه ځینې ترلاسه کوي.که تر دغه وروسته د ټیکس له لارې کومه ګټه تر لاسه کیږي، نو هغه به د نورو تاسیساتو لپاره کارول کیږي تر څو کلیوالي ټولنو ته یې ګټه ورسیږي.- مثلا نور سرکونه، پلونه او یا هم ځینې ټولنیز کاروبارونه چې د محلي اقتصاد ودې او کارموندنو ته ژمن وي.

---

[29]. د دریمې نړۍ اصطلاح په اصل کې د ساړه جنګ په دوره کې رامنځته شوي وه تر څو هغه ملتونه تفکیک شي چې نه د غربی (ناتو) او نه د شرقی (سوسیالستی) بلاکونو متحدان و. اما په اوسني حال کې دغه اصطلاح معمولا د پرمختلونکو هیوادونو د توضیح لپاره کاریږي، چې د اسیا، افریقا، لاتین امریکا او اوقیانوسیه (استرلیا شاوخوا) اکثر هیوادونه پکې راځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهم شکل به دا وي چې د پله او لوی سرک د شرکت (کمپنۍ) ملکیت د سیمي کم عایده او غریبو اوسیدونکو ته ورکړل شي. کیدای شي چې دا کار په ټیټه بیه د سرک د ونډو (اسهامو) د خرڅولو له لاري تر سره شي. د سیمي غریبو اوکم عایده اوسیدونکو ته د کوچنیو قرض ورکوونکو نهادونو یا داسې قرضو له لاري تر سره شي چې د کمپنۍ له ګټې څخه به بیرته تادیه کیږي. د ټکس څخه نوره ترلاسه شوي ګټه به یا په سیمه کې په نورو نویو زیربنایي پروژو لګول کیږي او یا به د اسهامو د ګټې په بڼه غریبو او کم عایده شریکانو ته ورکول کیږي، کوم چې د کمپنۍ مالکان دي. پدې ترتیب سره به دغه اوسیدونکي مستقیمه مالي ګټه تر لاسه کړي.

ګرامین بانک غریبانو او کم عایده افرادو ته بې له ضمانت څخه او په کم مناسب قیمت کوچنۍ قرضې برابروي او پدې ترتیب سره دوی کولای شي چې خپل واړه کاروبارونه پیل او یا پراخ کړي چې بالاخره دوی له فقر څخه خلاصیږي. ګرامین بانک به د ګټې د اعظمي کیدو یو عادی کاروبار وای که چیري د لوړو پانګه لرونکو مالداره افرادو په لاس کې وای. خو داسي نده؛ د ګرامین بانک مالکان غریبان دي؛ ۹۴ ٪ د اسهامو شریکان یې پخپله قرضه اخیستونکي دي.

پدې لحاظ د مالیکینو د جوړښت او پاکي له مخي نو ګرامین بانک یو ټولنیز کاروبار ده.که د ګرامین بانک په شان یو لوی بانک د بنګله دیش د غریب قشر د ښځو ملکیت کیدای شي، نو همدا شان هر لوی شرکت هم د غریبو خلکو ملیکت کیدای شي (یعنی غریبان هم د هر لوی شرکت مالکان کیدای شي)، خو که موږ په صداقت سره د ملکیت د مدیریت یو عملي موډل په کار واچوو.

همدا راز یو ټولنیز کاروبار د غریبانو د ګټې لپاره دواړه شکلونه په ترکیبي ډول کارولای شي: یو داسي کاروباری پلان تعقیبول چې د تولید شویو محصولاتو او خدماتو او د خرڅلاو د ماهیت له مخې د ټولنیزو ګټو لپاره طرح شوی وي.؛ او همدا راز کیدای شي د غریبو او له پامه لویدلو خلکو ملکیت وي.

د ټولنیز کاروبار او د ټولنیز تشبث تفاوت

د ټولنیز تشبث مفهوم د هغو خلکو قوت سره یو ځای کوي چې غواړي یو شمیر ټولنیزو مسایلو ته لازمه توجه او پام را واړول شي او د حل په هکله یې یو څه وشي. دغه حرکت په نړۍ کې ډیر داسې خلک را منځ ته کوي چې غواړي له نورو سره د مرستي لپاره په زړه پوري کارونه وکړي. ګرامین بانک او اړوند نهادونه یې هم معمولا د دغسي یوه حرکت د سمبول په بڼه بلل کیږي.

لکن ټولنیز کاروبار او ټولنیز تشبث عین یو شی ندي. ټولنیز تشبث یوه جامع نظریه ده او د هر هغه نوښت او ابتکار په بڼه تعریف کیدای شي ، چې له خلکو سره مرسته کولای شي.

دغه ډول یو نوښت کیدای شي اقتصادي او یا غیر اقتصادي او یا هم د ګټې او بې ګټې په بڼه وي. ناروغانو ته وړیا درمل ویشل د ټولنیز تشبث یو مثال کیدای شي. همداراز په یوه کلي کې چې روغتیایي اسانتیاوې نه وي موجودي، د ګټې لپاره یو روغتیایي کلینیک جوړول هم یو ټولنیز تشبث ګڼل کیدای شي. په همدې ډول یو ټولنیز کاروبار شروع کول هم.

په بل عبارت، ټولنیز کاروبار د ټولنیز تشبث یو فرعي سیټ ده او ټو ل هغه خلک چې ټولنیز کاروبار چلوي، ټولنیز متشبثین هم دي. اما هر ټولنیز تشبث بیا په ټولنیز کاروبار کې نه راځي (مثلا ناروغانو ته وړیا درمل ویشل).

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا چې د ټولنيز کاروبار تصور نوی ده، نو باور دا ده چې د ټولنيز تشبث نړيوال تحريک به لدې وروسته په ټولنيز کاروبار کې دلچسپي پيداکړي.

د ټولنيز تشبث تحريک ممکن د ټولنيز کاروبار د پيل او ارتقا لپاره زياته توجه وکړي او د هغه لپاره مناسب ابزار او نهادونه ايجاد او ترتيب کړي. يو شمير ټولنيز متشبثين او تشبثات کيدای شي په ټولنيز کاروبار واړول شي، ځکه چې د مروج شکل په نسبت به په نوې بڼه ډيره ټولنيزه ګڼه و لري.

د مروج کاروبار او ټولنيزو اهدافو د ترکيب مخکينی هڅې

"ټولنيز کاروبار" يوه نظريه يا تيورتيک مفهوم نده، بلکه يو شمير ټولنيز کاروبارونه له پخوا څخه په نړۍ کې موجود وو چې ګرامين بانک او د هغه اړوند کمپني ګاني يې نمونې دي. نور ټولنيز کاروبارونه هلته او دلته را څرګنديږي. ټولنيز کاروبار کيدای شي په ملي او بين المللي اقتصاد کې يو قوي لوبغاړی شي، خو د دغه هدف د ترلاسه کولو لپاره لا اوږده لاره پاته ده. به اوسني وخت کې هيڅا هم کاروبارونه د ټولنيزو اهدافو لپاره په اغيزمن ډول ندي عيارکړي. علت يې دا ده چې د ټولنيز کاروبار هغه اصلي تصور خو عام شوی لا پريږده ، چې موجود هم نده.

يوه هڅه چې منور بشری فکر په کاروباری مؤسساتو کې اچوي، کوپراتيفي تحريک[30] وو چيري چې کارګرو او مستهلکينو لاس سره يو کړی وو چې د کاروبار مالکان شي او هغه کوپراتيفي کاروبار ټولو ته د ګټې رسيدني لپاره مديريت کړي.

رابرت آون (Robert Own 1771 – 1850) چې په انګلستان او سکاتلند کې يې د مالوچو کارخانې لرلې، د کوپراتيفي تحريک مخکښ بلل کيږي. د صنعتي انقلاب په لومړيو لسيزو کې په انګلستان کې داسې عرف وو چې د کارخانو کارګرانو ته به مزدوري په نغدي بڼه نه ورکول کيده، بلکې يو کاغذ ورکول کيده او مزدوران مکلف وو چې چې د کارخانو په مربوطه مغازو کې د هغه کاغذ په عوض کې سودا واخلي، سره لدې چې بيه به يې لوړه او کيفيت به يې هم ټيټ وو. رابرت آون د کارګرانو له دغه ډول استثمار څخه دردېده چې بالاخره يې د کارګرانو د دغه ډول استثمار د مخنيوي لپاره عملي قدم واخيست. هغه په سکاتلند کې په خپله کارخانه کې يوه مغازه خلاصه کړه چې باکيفيته اجناس به په ښه بيه پکې خرڅيدل او کارګرو به اخيستل ، خو د خرڅلاو څخه تر لاسه شوې ګټه به بيا د ده د کارګرو تر منځ ويشل کيده. دغه حرکت او کار د کوپراتيفي تحريک نطفه بلل کيږي. د کوپراتيفي تحريک اصل دا وي چې کاروبار به د مشتريانو مالکيت وي، او د مشتريانو د ګټې لپاره به فعاليت کوي، نه ددې لپاره چې تجار ته يې ګټه ورسيږي. دغه ډول مغازي چې د رابرت آون د دغه ډول کوپراتيفي تصور په اساس فعاليت لري، په انګلستان او ډيرو اروپايي هيوادونو کې عامې دي.

---

[30]. تصدي (Enterprise) اصطلاح مختلفي معنی ګانې لري. په قاموسونو کې يې داسې تعريفوي: ١. يوه پروژه يا عهده چې خاصه، مشکله، بيچلې او له خطرونو سره(پرمخاطره) وي. ٢. د يوې اقتصادي مؤسسې واحد يا فعاليت. هغې کاروباری مؤسسې ته وايي چې معمولا په مختلفو محلونو کې کمپنۍ ګاني لري خو په ګډه کار کوي چې د کمپنۍ اهداف او مرام تر لاسه کړي.
کوپراتيف (Cooperative, Corporation) دافرادو يو مستقل اتحاد وي چې په رضاکارانه توګه د دې لپاره سره يو ځای کيږي چې خپل ګډ انساني، کلتوري او ټولنيز ضرورتونه او ارزوګانې د مشترکو ملکيتي تصدی پوسيله ترلاسه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوپراتیفي تحریک د کارخانو د بي انصافه مالکانو لخوا د غریبو د استثمار سره د مقابلي لپاره را منځته شوی وو. لدې سره بیا هم د کوپراتیف تصور په ذاتي توګه له غریبو سره د مرستي کولو لپاره نه وو را پیدا شوی. پدې ترتیب سره کوپراتیفي کاروبارونه د مالکینو په اهدافو پورې اړه لري او کیدای شي د اعظمي ګټې د ترلاسه کیدو د کاروبار یو بل شکل هم وګرزي – که اغراض یې د کارګرو حمایه نه وي. که د خپل چارو کسانو په لاس کې ولویږي، نو بیا په محدودو لاسو د اقتصاد د کنترول وسیله ګرځي، نسبت دې ته چې په ټولنه کې له هر یوه سره مرسته وکړي.

یو بل حرکت چې هڅه یې د کاروبارونو اوښو ټولنیزو اهدافو ترکیب وو، د غیر انتفاعي مؤسساتو ایجادول وو، کوم چې د ټولنو لپاره مفید خدمات او محصولات خرڅوي. دغه ډول کمپنۍ هم په ریښتیني توګه ټولنیز کاروبارونه نه وي، ځکه چې دوی یوازي د خپل کاروبار (دعرضه کوونکو خدماتو او محصولاتو) د مصارفو یوه برخه پوره کوي، خو دوی پدې کاروبار کې ګټه نه کوي. پدې ترتیب سره دوی د خیریه رضاکارانه مرستو له جاذبې څخه د فرار لازم سرعت نشي پیدا کولای (یعنی دا چې دوی خپل مصارف نشي پوره کولای (ځکه له خپل کاروبار څخه ګټه نه لري)، نو دوی په خپلو پښو نشي دریدای او خیریه مرستو ته اړ وي). همدا راز دغه ډول کاروبار پانګه اچوونکي مالکان نلري، کوم چې د ټولنیز کاروبار ځانګړتیا او یوه مهمه ممیزه وي- یعنی یو ټولنیز کاروبار د پانګې د منابعو د پیداکولو له لارې چې ګټه هم تر لاسه کوي، او ددغې پانګې څخه د ترلاسه شویې ګټې له لارې د ټولنیزو ګټو مفیدیت او مؤثریت یې دواړه تضمین شوی وي.

یو شمیر نورې هڅې د مروجو ګټې اخیستنې د کمپنیو د مدیرانو له خوا هم تر سره شوي وي، چې کمپنۍ د ټولنې د مسؤلیت په رڼا کې وچلوي. مثلا په ځینو مواردو کې کمپنیو د ګټو تر څنګ ټولنیزي ښیګڼې هم وړاندي کړي وي. په ریښتیني توګه د دغو کمپنیو د مالکانو اغراض او محرکات معلوم ندي، نو نشو ویلای چې یو ټولنیز کاروبار به وي او که نه؟ اما د اعظمي ګټې د کاروبار د ماهیت له مخې دغه ډول خدمات او ښیګڼې د پانګې له کموالي سره مخامخ کیدونکي وي.

 په پای کې هیڅ یو له پورته توصیف شویو ساختارونو څخه، یعنې کوپراتیف، غیر انتفاعي او یا هم د ټولنیز مسؤلیت درک کونکی د ګټې کاربارونه د ریښتیني ټولنیزکاروبار قوي ښیګڼې نشي وړاندې کولای. پدې ترتیب سره نړۍ د ټولنیزکاروبار دغسې نوې بڼې ته سترګې په لاره ده.

که د ټولنیزکاروبار تصور په نړۍ کې د آزاد بازار د اقتصاد په ټولو برخو کې ریښې و غزوي، نو بیا نړۍ د بدلیدو قابلیت پیداکولای شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنيز کاروبار به له کومه راځي؟

دا چې د ټولنيز کاروبار تصور تر اوسه نوی او لا ډير مشهور شوی ندی، نو په سر کې دا ستونځمن ښکاري چې دا تصور کړو چې څوک او ولې به يو څوک داسي کاروبار ايجادوي؟موږ ټول له مروج او عنعنوي شرکتونو سره بلد يو او که مو خوښيږي او يا نه، خو داسی بولو چې موږ د دوی په ارزښتونو او محرکاتو پوهيږو. د ټولنيز کاروبار په اړه بيا داسی نده (موږ نه پوهيږو چې د داسی کاروبار ارزښتونه او محرکات به څه وي؟).

فکر کوم چې که موقع ورته مساعده شي، هر څوک په ټولنيز کاروبار کې د برخې اخيستنې ظرفيت لري. خلک د خپل (کاروباري) ژوند پالنه کوي او د نورو سرپرستي او پالنه هم کوي. بشر د خپل او نورو همنوعو د ژوند د ښه کيدو يو ذاتي او طبعي ميل لري، خو که وکولای شي. که زمينه ورته مساعده شي، نو خلک دا مرجح بولي چې له فقر، ناروغي، ناپوهي او له مصيبتونو څخه په خالي نړۍ کې و اوسيږي. دغه بشري حس د دې سبب کيږي چې خلک خپل بليونونه ډالر رضاراکانه خدماتو ته وقف کړي، د غير انتفاعي موسساتو د ايجاد لپاره بنيادونه (بنسټونه) جوړوي، د اولسی خدمتونو لپاره د خپل قيمتي وختونو بې شميره ساعتونه رضاکارانه کارونه کوي او (په ځينو حالاتوکې خو لا) په ټولنيز سکتور کې د کم معاشه وظيفو په خوښولو سره خپل شغلي سرنوشت وقف کوي. دغه ډول محرکات به د ټولنيزو کاروبارونو د ايجاد محرکات هم وي، خو چې يو ځل دغه تصور په عام ډول تفهيم او وپيژندل شي.

په راتلونکي کې د ټولنيز کاروبار د غوړيدو لپاره کيدای شي لاندي يو شمير خاصې منابع د يادولو ړ وي:

- کيدای شي موجوده مختلف الشکله او مختلف الحجمه کمپنيانې به وغواړي چې دوی خپل ټولنيز کاروبارونه پيل کړي.ځينې يې ممکن د دوی د موجوده «ټولنيز مسؤليت» د رسالت د يوې برخې په توګه د خپلې کلنۍ ګټې يوه برخه ټولنيز کاروبار ته وقف کړي. نور بيا شايد د نويو بازارونو د لټون او پيداکولو په هيله له غريبو سره د مرستې له لارې يو ټولنيز کاروبار پيل کړي. دغه ډله به يا خپل ځانته ټولنيز کاروبار، يا د نورو کمپنيو په مرسته او يا هم د ټولنيز کاروبار د متخصصو متشبثينو سره په همکارۍ کې کوم ټولنيز کاروبار ايجادوي.
- ټولنيز بنسټونه (خيريه مؤسسات) ممکن د دوی د خيريه کار سره موازي خو په ځانته بڼه[31]، د ټولنيز کاروبار د ايجاد لپاره د پيسو صندقونه ايجاد کړي[32]. د ټولنيز کاروبار ګټه دا ده چې که څه هم دغه کاروبار ټولنيزې ګټې توليدوي خو پيسې يې نه ضايع کيږی او پدې ترتيب سره د ټولنيزو بنسټونو د ښو کارونو وړتيا تقويه کوي.
- د اعظمي ګټې د ترلاسه کولو دمعمولو کاروبارونو په حوزه کې يو شمير مجرب متشبثين (کامياب کاروباريان) شايد دا خوښ کړي چې خپل استعدادونه، نوښتونه او د مديريت مهارت د ټولنيزو کاروبارونو په تاسيسولو او

---

[31]. مثلا د افغانستان لپاره د سويډن کميټه چې د عادي خيريه کارونو تر څنګ يې غريبو متشبثينو ته د کاروبار د ايجاد لپاه وړيا قرضې ورکولی. د قرض کوونکو سره به تعهد کيده چې اصل سرمايه به بيرته په موعده قسطونو بيرته سويډن کميټی ته ورکوي. افغانستان لپاره د سويډن کميټې له دريو ليسزو راهيسي په يو شمير محدودو کليوالي سيمو کې د وړو متشبيثينو سره د وړو قرضو پروژه پيل کړي وه. نتيجه يي يوې څيړنی ته اړتيا لری چې مؤثريت يې معلوم شي

(c) ketabton.com: The Digital Library

چلولو کې و ازمايی. د دوی مشوقات شايد دا وي چې هغي ټولني ته بيرته يو څه ورکړي چې دوی پکې آباد شول (پيسي يې پيداکړي)[33] او يا د کوم نوي کاروبار کولو وسوسه ولري .

- نړيوال او بين الدولي انکشافي تمويلونکې منابع له ملي خيريه پروګرامونو څخه نيولې بيا تر نړيوال بانک او ساحوی بانکونو پورې شايد د دوی د مرستو په ترلاسه کوونکو هيوادانو يا سيمه او يا هم ساحوي سطحه باندې د ټولنيزو کاروباري نوښتونو د ايجاد لپاره يوه برخه بوديجه تخصيص کړي. نړيوال بانک او ساحوي بانکونه کولای شي چې د ټولنيزکاروبارونو د ايجادولو لپاره مالي مرستی چمتو کړي.
- دولتونه کولای شي چې د ټولنيزو کاروبارونو د حمايې لپاره انکشافي بودجه تهيه کړي[34].
- دمستعدو او مالداره متقاعدينو لپاره ټولنيز کاروبار شايد د پانګه اچونې يو جذاب فرصت او موقع وي. همدا راز هغو کسانوته چې ډير مال په ميراث ورپاته شوی وي، شايد په ټولنيز کاروبار کې پانګه اچول يا يو ټولنيز کار پيلول يوه ښه مفکوره وبلل شي.
- دلوړو تحصيلاتو يا تجارتی نهادونو ځوان فارغان شايد د ګټې د ترلاسه کيدونکو مروجو کاروبارونو په عوض ټولنيز کاروبار د دې لپاره خوښ کړي چې د نړۍ د بدليدو خيالونه يې هڅوي او غواړي چې نړۍ بدله کړي.

د ټولنيز کاروبار تصور د ځوان کهول لپاره په ټوله نړۍ کې، او په خاصه په آبادو هيوادونو کې شايد يو په زړه پورې کاروبار وبريښي.ځوان کهول په موجوده سرمايه داري نړۍ کې ناهيلی دی، ځکه چې د دوی د علاقې د جذب لپاره داسې څه پکې نشته. يواځې د مشتريانو د خوښې لپاره محصولات توليدول او ګټه ترلاسه کول شايد د ځوان کهول لپاره کوم خاص هدف نه وي. دغه خلاوې به د ټولنيز کاروبار په وسيله ډکيدای شي.

د دومره ډيرو منابعو په نظر کې نيولو سره زه وړاندوينه کوم چې ټولنيز کاروبار به په څو راتلونکو کلونو کې د کاروباري نړۍ په صحنه کې يو معمو ل رنګ او ځانګړتيا وګرځي.

[33]. د آغاخان فاونډيشن (بنسټ) شايد د ګټې د يوه کاروبار، چې ټولنيز کاروبارونه هم کوي، يو مثال وي. آغاخان فاونډيشن د لويو قراردادونو او د انکشافي پروژو له لارې ښه مالي امکانات تر لاسه کوي، خو ورسره بيا په هغو غريبو ټولنو کې چې دغه پروژې عملي کوی، خيريه نهادونه هم چلوي چې ځينی يې ټولنيز کاروبارونه هم وي – مثلا غريبو ته د وړو تشبثاتو د ايجاد لپاره بی سوده قرضې ورکول.
[34]. په افغانستان کې د کليو د پراختيا بانک او زراعتي بانک يې کيدای شي مثالونه وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بشر څو وجهي مخلوق ده

کيدای شی مو ږ د ټولنې په اړه د اقتصاد پوهانو هغه تنګ لید پدې فرضيې سره غني کړای شو چې خلک دوه ډوله و بولو: يو هغه خلک چې غواړي اعظمي ګټه ترلاسه کړي، او بل هغه خلک چې غواړي ټولنيزې ګټې ايجاد کړي او خلکو او د مځکې سيارې ته ښه کارونه وکړي. خو د دغه نوې فرضيې سره بيا هم موږ د يو بعدي خلکو په نړۍ کې پاته کيږو – يواځې د يو بعدي خلکو دوه ډوله دکلاسيک اقتصادی لید بر عکس چې يواځې بشر يو ډول مخلوق بولي (هر څوک يواځې د ګټې او هغه هم د اعظمي ګټې په لټه کې وي).

په حقيقی په دنيا کې يواځې د يو بعدي انسان دوه ډولونه نه دي، بلکې انسان يواځې يو ډول شخصيت ده چې خلک يو، دوه، درې او يا زيات ډولونه علايق او اهداف لري او دی يې په بدليدونکي ډول په مختلفو درجو سره مخکې بيايي. د اسانتيا لپاره کولای شو چې دغه علايق په دوو لويو کتيګوريو وويشو – خپله ګټه او ټولنيزه ګټه، کوم چې له هغه دوه ډوله کاروبار سره مطابقت کوي چې موږ د کتاب پدې فصل کې توضيح کړل: د اعظمي ګټې د ترلاسه کولو کاروبار او ټولنيز کاروبار.

افراد، کمپنيانې او يا هم پانګه اچوونکي به څه ډول له دغو دوو کاروباري بهيرونو څخه يو انتخاب کړي؟ له ښه مرغه چې خلک يواځې يو له دغو دوو بديلونه څخه د حتمي انتخاب په حالت کې نه دي- يعنی يا دغه يا هغه - په اکثرو حالاتو کې خلکو ته دا موقع مساعده وي چې په عين حال کې په دواړو دغو بهيرونو کې برخه ولري- البته دا چې افراد په يوه زماني وقفه کې کوم ډول اهدافو ته ډير ارزښت ورکوي او مرجح يې بولي، افراد به په مختلف تناسب سره په هريوه له دغو بهيرونو کې برخه ولري. مثلا:

- يو پانګه اچونکۍ شايد يوه برخه خپله پانګه د اعظمي ګټې په کاروبار کې ولګوي، او د خپلې پانګې بله برخه بيا په کوم ټولنيز کاروبار کې په کار واچوي.
- د يوې کمپنۍ د ريسانو بورډ شايد تصميم ونيسي چې د کمپنۍ د کال د ګټې يوه برخه د خپل کاروبار د پراخولو لپاره په مارکيټ کې ولګوي، (مثلا بله کمپنۍ واخلي او يا موجوده کمپنۍ پراخه کړي) او د ګټې پاته برخه په کوم ټولنيز کاروبار کې په کار واچوي.
- د کوم خيريه نهاد د محسنينو د بورد غړي ممکن د ترلاسه شويو هداياوو يوه برخه پداسي ټولنيز کاروبار کې ولګوي چې د دوی د نهاد له اهدافو سره مغايرت نلري.
- حتی د کاري ژوند په مورد کې هم يو څوک ممکن د يو څه وخت لپاره د اعظمي ګټې په کاروباري ساحه کې کار وکړي، بل وخت بيا د غير دولتي مؤسساتو په ساحه او بل وخت بيا د ټولنيز کاروبار په ساحو کې مصروفيت ولري.

دا ويره نشته چې يو څوک د پانګه اچوونې او يا کاري ژوند په مورد کې حتمي بايد د دغو دوو يو بعدي بشري سلوک له موډلونو څخه يو انتخاب کړي. بشر يو څو بعدي مخلوق ده او هغه کاروباري موډلونه چې موږ يې پيژنو هم بايد په معادله توګه متنوع وي. ټولنيز کاروبار د يوه بديل په توګه درک کول او تشويقول به له هغه سره مرسته وکړي.(د بشر له څوبعدی ماهيت سره).

پـــــــــــــــای

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لیکنې پایلې او نتایج د افغانستان په شان د هیواد لپاره

د ټولنیز کاروبار مفهوم د غریب قشر له کاروباری استعدادونو څخه د کا راخیستلو لپاره زمینه برابرول دي. دا چې غریب قشر سرمایه نلري، نو د سرمایه داری نظام د تصور له مخي دغه قشر یوازی استخدام کیدای شی (یوازی مزدوري کولای شي)، پداسي حال کې چې هر څوک د کاروبار استعداد لري، خو وسایل (پانګه) نلري. د دې لپاره چې د ټولني غریب قشر کاروبار وکړای شي او هم نورو ته کارونه ایجاد کړای شي، دوی ته باید مالي مرسته مهیا شي. د نړۍ په بانکي نظامونو کې معمولا بانکې قرضه ترلاسه کول له یوې خوا ضمانت غواړي او له بلي خوا معیینه فیصدي سود ورکول ایجابوي، چې پدې ترتیب سره د ټولنې غریب قشر د کاروبار لپاره پانګه نه شي ترلاسه کولای.

د ټولنیز کاروبار له تصور سره سم، د ټولني غریب قشر ته باید د بانکدارانو، بانکونو یا د ټولنې د متمویلو او مستعدو افرادو لخوا د «قرض حسنه» په شرایطو آسانه مالي امکانات ورکړل شي، تر څو دوی په انفرداي او یا په ګډه سره یو کاروبار وربانديي شروع کړي. په قرض ورکولو برسیره دغه ډول افراد باید کاروبار کولو ته هم تشویق شي، یعنی د قرض اخیستلو لپاره قرضه اخیستونکي باید د یو ډول کاروبار تر سره کولو پلان ولري تر څو قرضه ترلاسه کړای شي.

زموږ هیوادوال له یوې خوا په طبعی توګه متشبث او زیارکښ وګړي دي او له بلي خوا د آزاد کاروبار کولو جرآت هم لري. زموږ د هیوادوالو آزاد طبعیت (د هیواد په تیر تاریخ کې په ریښتینی معنی د پیوډالي او سرمایه درای نظام نه موجودیت) او هم د اسلامې ارزښتونو څخه د الهام له برکته د ټولنیز کاروبار لپاره ښه آماده ښکاري، خو حمایي، تشویق او بازار موندني ته لویه اړتیا لیدل کیږی. د لازمې سرمایې آسانتیاوي به له دوی سره ډیره مرسته وکړي چې د وړو کاربارونو ګټه ولري.

د قرضي د تهیه کولو لپاره د ګرامین بانک د تجربو په شان په هیواد کې کیدای شی چې مختلف جوړښتونه وکارول شي، چې لاندي یې څو مثالونه دي:

- د هیواد متمول او شتمن متقی اشخاص تشویق شي چې د خپلو سرمایو یوه برخه د هیواد په یوه بانک کی واچوي تر څو غریب وګړي د کاروبار د ترسره کولو لپاره قرضه ځینی واخلي؛
- په هیواد کې د کلیو د پرا ختیا بانک کیدای شي د غریبو د کاروبار لپاه قرضه ورکول رایج کړي؛
- د نړۍ شتمن وګړي د بشری او یا اسلامی احساس له مخې تشویق او جلب شي تر څو په دغه ډول بانکونو کې یوه څه سرمایې واچوي؛
- کیدای شي سرمایه اچوونکې له غریبو سره په ګډه ټولنیز کاروبار ونه شرع کړي.

یو شمیر واړه کاروبارونه او تشبثات چې د سرمایې د تهیه کولو په صورت کې په ټول هیواد، او په خاصه کلیوالي سیمو کې، مناسب لیدل کیږي، کیدای شي په لاندی برخو کې وي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

1. د کرنې او مالداري په برخه کې:

- له غریبو کم زمینه او بی کسه کلیوالی کورنیو سره مرسته کول چې په خپلو کمو مځکو (یا دولتی غیر زراعتي ملکی مځکو)کې کورنۍ باغچې، قیمت بیه طبې بوټي (زعفران، انجه، ادرک (زنجبیل)، الوویرا، او نور وکرلای شی؛
- په کورونو کې د چرګو او هګیو کوچني فارمونه جوړول؛
- په یو شمیر سیمو کې د طبعي ځنګلونو او بوټو پالنه او ساتنه (کیدای شي محلی حاکمان او د زراعت وزرات یي یو لوی پیمانه پلان جوړ کړي او له اوسیدونکو سره مالي مرسته وکړي چې هغه طبعي نایاب ځنګونه او بوټي وساتی او توسعه ورکړي)؛
- د شمسي انرژی کوچني پلانتونه جوړول او په محلي سطحه په کورونو یا وړو صنعتي کارځایونو خرڅول؛
- په محلي سطحه د طبعي میوو پروسیس کول (مثلا د زنغوزیو، پستې، بادامو یا چارمغزو پخول، سپینول، پاکت بندي کول، کارتن کول او صدور ته تیارول)؛
- د میو مربع، جوس یا هم کانسرو جوړولو کاروبار تمویل او تشویقول.
- د حیواني پوستکو پخول او پروسیس کول؛
- د شاتو مچیو، وریښمو چنجیو یا هم ماهې پالني فارمونو په شان واړه کاروبارونه تشویقول او تمویلول؛
- او نور.

۲. د صنعت او تولیداتو په برخه کې:

ټول هغه واړه صنعتي محصولات چې اومه مواد یې په هیواد کې پیداکیږي او تولید یې لوړپیمانه تخنیکې پوهه او پیچلتیا نه ایجابوی او په هیواد کې کافي مصرف لري، د ټولنیز کاروبار له لاري په اسانۍ تمویل، تشویق او ایجادیدلای شي. مثلا: برقي سایکټونه، سویچونه، برقی اوتو، منقلونه، حتی شمسي پلاټونه او نور.

د صنعتي او زراعتي هر ډول ټولنیز کاروبار لپاره لازمې برښنا د شمسي پلاټونو له لاري په هره سیمه کې په محلي توګه ترلاسه کیدای شي . برسیره پر دې په کلیوالي سیمو کې د محلونو کرایه هم هیڅ او یا کمه وي، نو باور داده چې د ښه کیفیت د تولیداتو قیمت به هم د وارد شویو موادو په نسبت ټیټ وي. له دغه ځایه څخه د ښه رقابت لپاره به یوازي د محصولاتو ښه کیفیت لازم او کافي وي.

و من الله تفیق

منصوری

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library